

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

La interpretació d'emocions en infants de 3 a 7 anys: Creació d'un instrument de mesura i estudi evolutiu

Curs 2002-2003

Projecte final del Postgrau en Educació Emocional i Benestar

Autor: Neus Andrés Bacardit

Tutor: Francesc Martínez

Projecte Final del Postgrau en Educació Emocional i Benestar subjecte a una llicència de Creative Commons:

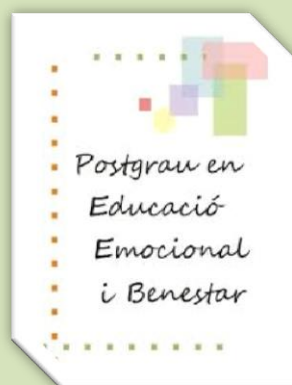

[Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 3.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/)

La direcció del Postgrau en Educació Emocional i Benestar possibilita la difusió dels treballs,
però no es pot fer responsable del contingut.

Per a citar l'obra:

<http://hdl.handle.net/2445/109513>

**LA INTERPRETACIÓ D'EMOCIONS EN
INFANTS DE 3 A 7 ANYS:
Creació d'un instrument de mesura i estudi
evolutiu**

Treball del Postgrau d'Educació Emocional realitzat a la Universitat de
Barcelona durant el curs 2002-2003 per

Neus Andrés Bacardit

Sota la direcció del tutor Francesc Martínez

Barcelona, 20 de Setembre de 2003

Estima el teu ofici, la teva vocació, la teva estrella, allò per al qual serveixes, allò en el qual ets un entre els homes. Esforça't en la teva tasca com si de cada detall que penses, de cada mot que dius, de cada peça que hi poses, de cada cop de martell, en depengué la salvació de la humanitat. Car en depèn, creu-me.

*Elogi del viure (fragment)
Joan Maragall*

ÍNDEX

	Pàgina
1- Introducció i justificació teòrica.....	3
2- Objectius de l'estudi.....	7
3- Fases en l'elaboració de l'estudi.....	8
3.1. Treball psicomotriu d'expressions facials.....	8
3.2. Recerca de fotos de les expressions facials bàsiques.....	10
3.3. Elaboració d'un primer qüestionari d'Educació Emocional.....	10
3.4. Fase experimental del 1r qüestionari. Prova pilot.....	14
4- Material i mètode.....	17
5- Descripció de la mostra.....	24
6- Anàlisi dels resultats.....	25
7- Interpretacions.....	33
8- Conclusions.....	35
9- Discussió final.....	37
10- Bibliografia.....	40
-Anexe I.....	42
-Anexe II.....	45
-Anexe III.....	46
-Anexe IV.....	50

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ TEÒRICA

El complex i –poc conegut per a mí– món de les emocions m’ha interessat sempre. La meua experiència com a psicòloga escolar en l’etapa d’Educació Infantil i Cicle Inicial de Primària em fan adonar de la gran importància que té el fet de que els nens i nenes, des de ben petits, tinguin vivències emocionals al màxim positives per tal que puguin créixer de forma harmònica tant a nivell emocional, com a nivell intel·lectual i cognoscitiu.

Però a l’hora de centrar la meua experiència amb aquests infants més petits vaig tenir molts dubtes. Donat que la meua experiència no és com a tutora de classe, sinó com a psicopedagoga intervenint dins de 10 classes, treballant amb els infants les estones de tallers junt amb la mestra tutora, i com especialista de psicomotricitat, vaig descartar qualsevol projecte que tingués només en compte la realitat d’una aula i em va semblar molt més atractiu valorar –per una banda– **l’evolució entre 3 i 7 anys a l’hora d’interpretar i donar nom a les emocions** i, per l’altra, fer un estudi **que ajudés a iniciar un projecte educatiu en el que els infants puguin fer-se cada vegada més conscients de les seves emocions i poder-les canalitzar d’una forma positiva.**

El fet que en el nostre Parvulari i Cicle Inicial no es segueixi una programació específica d’educació emocional, em va semblar que podia ser molt interessant crear un **instrument** que podés detectar, d’entrada, el coneixement emocional que tenen els infants en aquestes edats i veure quines possibles llacunes hi ha per tal que un programa educatiu posterior ajudés a treballar tots aquells aspectes que serien bàsics per poder educar les emocions.

Tots els programes que s’estan aplicant actualment tenen com a punt de partida el **coneixement de les pròpies emocions i les dels altres, la regulació de les emocions i les relacions personals empàtiques.** Llavors vaig pensar que una manera d’esbrinar què saben o senten és a través del diàleg i aquest instrument podria ser un **qüestionari.** Com que els més petits necessiten recolzar les seves verbalitzacions sobre aspectes molt concrets, em va semblar que podria ser molt atractiva veure la **interpretació que fan de possibles emocions a l’hora de veure diferents expressions facials.**

I per què les expressions facials? Remetent-me a estudis que s’han fet fins ara, l’expressió facial de les emocions ha estat un tema que s’ha anat estudiant des de que Darwin (1872) en el seu *Origen de les Especies* i *La expresión de las emociones en los animales y en el hombre* exposés un munt de concepcions sobre aquest aspecte.

Segons ell, *de tots els possibles canals pels que es poden expressar les emocions, l’activitat de la musculatura facial és un dels més rellevants, a la vegada que el més característic en el ser humà* (CHÓLIZ, 1995).

Els estudis de Darwin van suposar un fort avenç en tot el referent a l’estudi de les expressions facials destacant que aquestes tenen, per un costat, un caràcter adaptatiu a l’ambient i, per l’altra, que són innates.

Posterior a ell, des del 1914 es van fer alguns estudis sobre l’expressió facial de les emocions, però no va ser fins el 1970 quan els neo-darwinistes Ekman i Izard van fer un

estudi exhaustiu en el que descriuen els trets facials corresponents a cada emoció i els músculs implicats en la mateixa i pretenien demostrar que l'expressió de les emocions i el seu reconeixement és un fet innat i universal.

No entraré en la qüestió de la capacitat de modificar l'expressió facial per tal de donar una impressió falsa del nostre estat emocional (Estudis de Duchenne (1990) el qual va descriure les característiques diferencials entre un somriure real i un somriure simulat). Així com tampoc abordaré un aspecte, que pot ser fascinant, que és el de la *hipòtesi del feedback facial*, evocada inicialment per Tomkins (1962,1963) i assumida per Izard (1971) la qual aborda el paper de la musculatura facial no solament com a expressió de les emocions, sinó com a evocador de les mateixes, ni tampoc em centraré en cap estudi que faci referència a tots aquells aspectes fisiològics que hi ha en les diferents expressions facials (estudis sobre els músculs i nervis facials que intervenen en cadascuna de les expressions).

Aquest treball pretén fer una petita aproximació de quina és l'evolució del ser humà a l'hora de reconèixer les diferents expressions facials bàsiques, saber quan s'adquireix el vocabulari que designa cada emoció i com la interpretació d'aquestes emocions en els altres ens pot portar a una reflexió sobre la nostra experiència emocional: saber les causes del per què tenim una o una altra emoció, com podem regular aquestes emocions i com establim relacions positives i de col·laboració amb els altres.

Com ja hem anomenat abans, els autors Izard (1980) i Ekman (1989) van apuntar que l'expressió facial és un dels indicadors principals de l'emoció i que el seu reconeixement apareix ja en la infància i és comú a tots els éssers humans de diferents cultures; però –en canvi- hi ha molt poca informació sobre els factors que intervenen en el reconeixement de les emocions (Wallbott, 1991)

Però, el que és clar, i ja ho van apuntar Geenspan i Thorndike (1997) és que els infants aprenen sobre les emocions a una edat més primerenca del que es creia.

No hi ha dubte que els infants, des de que neixen, estableixen una comunicació amb la mare en la que els missatges es transmeten per la via de l'afecte i de les emocions.

Ja des de ben petits els infants tenen les seves experiències emocionals i aquestes són anteriors a la capacitat d'expressar-les i –molt més- a la capacitat de poder fer-se conscients de les diferents emocions que podem sentir i a la capacitat de donar-les-hi un nom.

Al principi, les emocions són relativament simples. L'infant té sensacions agradables i desagradables i pot passar d'un estat emocional a un altre amb molta rapidesa. A mesura que es farà més gran les emocions esdevindran més complexes i diferenciades. Així, les primeres emocions es manifesten a través de la comunicació no verbal, passant per una etapa en que l'expressió de l'emoció implica tot el cos, per exemple el plor del nen petit es manifesta a través d'una activitat corporal total; després aquestes emocions seran més diferenciades i implicaran només una part del cos. Evidentment, com ja hem dit abans, l'expressió facial representa la forma més visible d'expressar-la i és a través d'aquesta expressió que fluirà gran part de la comunicació entre l'infant i el món que l'envolta. No oblidem aquell primer somriure social que el nadó mostra per expressar la sensació de benestar..

Però –paral·lelament- l'ús del llenguatge verbal ajudarà a anar prenent consciència de les pròpies emocions i les dels altres. Precisament en aquest estudi pretenc observar de quina manera els infants poden anomenar les emocions i veure com s'estableix aquesta evolució a partir de l'edat en que apareix el llenguatge més estructurat, que és al voltant dels 3 anys quan la majoria de nens i nenes de la nostra societat inicien el 2n Cicle d'Educació Infantil a l'escola fins al final del Cicle Inicial de Primària.

El llenguatge verbal és un instrument de comunicació específic de l'ésser humà. Ja sabem la importància que té el llenguatge no verbal, però en aquest estudi poc en parlarem. El llenguatge verbal implica –a més de factors cognitius- factors afectius. L'educació i formació emocional s'ha de realitzar conjuntament amb la formació racional (GÓMEZ, 2002) i és que la formació integral no separa emoció i cognició perquè els pensaments estan amarats de sentiments.

A l'escola, i en la vida diària, l'eina més poderosa per establir una comunicació verbal i afectiva és la conversa. L'autèntica conversa es regeix pel principi de cooperació (GÓMEZ, 2002) on l'emissor expressa allò que sent i el receptor escolta i procesa el seu missatge.

Ja hem dit llavors que serà a través d'un qüestionari que he pretès cercar aquesta conversa al voltant del tema de les emocions i si –com hem dit- l'expressió facial és la forma més genuïna d'expressar una emoció, vaig cercar diverses fotografies que poguessin expressar les diverses expressions que es consideren bàsiques; però aquestes quines són?

Goleman(1995) va considerar que les 6 emocions bàsiques són: felicitat, tristesa, ira, sorpresa, por i disgust; però Bisquerra (2002) aporta una tabla en la descriu el criteri classificatori de diferents autors a l'hora d'establir quines són les emocions que es poden considerar bàsiques. Segons ell, els autors Ekman, Friesen i Ellsworth (1982) són els que –atenent al criteri classificatori de l'expressió facial- descriuen com a bàsiques les emocions d'*ira, júbilo, miedo, repugnancia, sorpresa i tristeza* (BISQUERRA, 2002)

Personalment vaig considerar que havia d'acotar aquestes emocions per tal de no crear un instrument massa ampli ja que aquest estava destinat a infants petits i em vaig quedar amb 5 emocions bàsiques: alegria, tristesa, enuig, por i sorpresa i –a partir d'aquestes- anar aprofundint en les diverses àrees que contempla l'educació emocional.

- 1) La consciència emocional entesa com la presa de consciència del propi estat emocional i l'expressió a través del llenguatge verbal i no verbal així com el reconeixement dels sentiments i emocions dels altres (LÓPEZ, E. 2003)
- 2) La regulació emocional entesa no com la inhibició o repressió de les emocions sinó que tracta de *deixar anar l'emoció en la mesura apropiada a la nostra pròpia capacitat i a la dels canals per on la farem discórrer* (BACH-DARDER, 2002).

El que veiem clar és que per a créixer emocionalment, totes les emocions són necessàries, però cal prevenir aquelles conductes que es poden desprendre de

certes emocions i que són negatives en el sentit que poden provocar conflictes i malestar, com és l'agressivitat per exemple o el bloqueig emocional.

- 3) L'autoestima no és ben bé sentir-te segur de tu mateix, sinó aprendre a conèixer-te i acceptar-te. Aquesta acceptació no pot ser mai passiva. Dir-te a tu mateix "jo sóc així" pot tenir el perill de pensar que res et pot fer canviar. Al contrari, l'autoestima ha d'implicar sempre el reconeixement d'allò que volem canviar i tenir la voluntat de superació així com el desig de millorar la nostra qualitat de vida i les nostres relacions amb els altres.

Les emocions reconegudes i acceptades són la base de l'autoestima (BACH-DARDER, 2002)

- 4) L'empatia és la capacitat de percebre correctament l'experiència d'una altra persona (BISQUERRA, 2002). És a dir, és una de les competències socials més importants ja que és la base per a poder establir una relació constructiva i de col·laboració amb els altres.
- 5) La tolerància a la frustració i la resolució de conflictes són també aspectes bàsics per a ser capaços de superar aquells entrebancs que ens trobem en la nostra vida de cada dia i són molt necessàries per a poder viure en la societat establint amb els altres relacions de col·laboració i d'ajuda.

Partint d'aquestes premisses ideològiques, vaig començar aquest estudi que ja hem dit que contemplarà dos aspectes: la recerca d'un instrument de mesura i l'estudi de l'evolució en la interpretació de les emocions en infants de 3 a 7 anys.

2. OBJECTIUS DE L'ESTUDI

- 1- Crear un instrument que permeti fer un estudi inicial exploratori per tal de poder fer una valoració evolutiva dels infants entre 3 a 7 anys atenent a la consciència i regulació emocional, l'empatia, l'autoestima, la resolució de conflictes i tolerància a la frustració.
- 2- Valorar si els criteris emprats per a la selecció de la mostra, i el material i mètode, poden ser útils per a poder realitzar un estudi posterior.
- 3- Observar si hi ha una evolució en referència al vocabulari que els nens utilitzen a l'hora de posar nom a les emocions que perceben en una expressió facial.
- 4- Observar l'evolució que hi ha entre els infants a l'hora d'expressar les emocions i a l'hora de regular-les.
- 5- Observar si el sentiment d'empatia segueix una evolució en l'edat o no.
- 6- Valorar si s'observa una evolució en el grau de coneixement que tenen els infants sobre si mateixos, així com el nivell d'autoestima.
- 7- Observar l'evolució dels infants a l'hora de resoldre els petits conflictes o a l'hora d'acceptar una frustració.

3. FASES EN L'ELABORACIÓ DE L'ESTUDI

Donada la meua falta d'experiència en portar a terme un programa sobre Educació Emocional, vaig anar fent petites "proves" en les que pogués parlar amb els nens i nenes de les seves emocions i -d'aquesta manera- vaig pensar que les seves respostes em podrien donar pistes sobre algun aspecte concret en el qual aprofundir.

Així doncs, vaig realitzar diferents fases que a continuació descriu:

3.1. Treball psicomotriu d'expressions facials.

Donat que un dels meus àmbits de treball a l'escola és la psicomotricitat, vaig fer en totes les classes d'Educació Infantil i a 1r de Cicle Inicial de Primària una sessió de psicomotricitat amb les següents parts:

- a) Coneixement de la nostra cara davant del mirall i maquillatge lliure.
- b) Joc de realitzar diferents expressions facials a través d'un conte inventat.
- c) Joc d'endevinar el tipus d'emoció que expressa un altre nen o nena.
- d) Verbalització dels motius que provoquen una o altra expressió facial, responnent a les preguntes: Quan estem contents, tristos, enfadats?...

Evidentment la diferència d'edat va provocar que no dediqués el mateix temps a cada una d'aquestes parts. En les classes de P-3, per exemple, l'estona de diàleg va ser bastant curta perquè es fa difícil, encara, les verbalitzacions -per una banda- i el fet de saber-se escoltar els uns als altres. En canvi, a les classes de P-5 i de 1r de Cicle Inicial pràcticament tots els nens van tenir l'oportunitat de poder explicar alguna de les emocions que sentien i els motius que les provoquen.

A les classes de P-5 vaig tenir l'oportunitat de poder fer una segona sessió en la que es van maquillar per parelles, un a l'altre, i després a l'hora d'expressar emocions ho feien en grup. D'aquesta manera s'havien de posar d'acord en quina emoció expressarien i veure si la resta del grup ho endevinaven.

A l'hora de fer un registre de les verbalitzacions no vaig poder ser gaire rigurosa ja que si volia crear un clima de confiança no podia escoltar els nens i -a la vegada- anotar allò que deien, de manera que vaig anotar allò que recordava que havien dit un cop finalitzada la sessió o bé, al cap d'unes hores (depenent de les tasques a realitzar dins del meu horari laboral).

En l'Anexe I mostro algunes de les respostes que els nens van donar.

Nens i nenes de P-5 maquillant-se la cara davant del mirall

Per grups, els nens expressen diferents expressions facials

3.2. Recerca de fotos de les expressions facials bàsiques.

Partint de la idea que ja he exposat anteriorment de que consideraré 5 emocions bàsiques: Alegria, Tristesia, Enuig, Sorpresa i Por vaig pensar de crear un petit qüestionari sobre emocions a partir de la interpretació d'unes fotos en les que es mostrés aquestes diferents expressions facials.

Em vaig plantejar la possibilitat que en lloc de fotos podien ser dibuixos ja que, precisament en els contes i còmics, l'expressió facial és l'eina fonamental en la que el dibuixant o il·lustrador mira de despertar diferents emocions en el lector; però després vaig pensar que la foto, en sí mateixa, podria fer sentir en els nens i nenes una emoció més propera.

A més d'això, vaig considerar que no solament havien de ser fotos, sinó també fotos de nens i nenes, no de joves ni d'adults o vells, nens o nenes com ells o elles.

L'objectiu, en aquest cas, va ser procurar que els infants en veure l'expressió facial d'un altre nen o nena, es pogués identificar amb allò que ells han pogut sentir alguna vegada i poder així respondre a allò que se'ls pregunta.

Donat que al mercat hi ha un joc de la casa "Nathan" anomenat "Jeu de visages" vaig triar aquelles fotos que em van semblar més expressives i autèntiques de les expressions que buscava i les vaig completar amb altres fotos que tenia a l'escola estretes d'una editorial que ara no puc precisar.

Vaig plantejar-me també si per cada expressió havia d'aparèixer un nen o nena diferent, però en veure que el material que tenia era limitat, vaig pensar que no importava que —en tres ocasions— es repetís el mateix nen ja que en cada cas expressava una emoció diferent.

Vaig poder comprovar, en la mesura que vaig començar a mostrar les fotos als nens, que alguns s'adonaven que era el mateix nen qui expressava una o una altra emoció però que "ara està trist o "ara està content", donat per assentat —ja des de ben petits— que una persona varia el seu estat d'ànim depenent de la situació.

3.3. Elaboració d'un primer qüestionari d'Educació Emocional

Recolzant-me en la part teòrica en la que hi ha un consens força ampli sobre les diferents categories que hi ha en els diversos programes d'Educació Emocional, vaig pensar preguntes dintre de les següents categories:

- Consciència Emocional
- Regulació Emocional
- Empatia
- Autoestima
- Resolució de Conflictes
- Tolerància a la frustració.

D'aquesta manera, a partir de les primeres fotos escollides i de les categories que voldria tenir en compte, vaig elaborar un primer qüestionari. A continuació presento les primeres fotos i el primer qüestionari.

Fotografies del primer qüestionari d'Educació Emocional

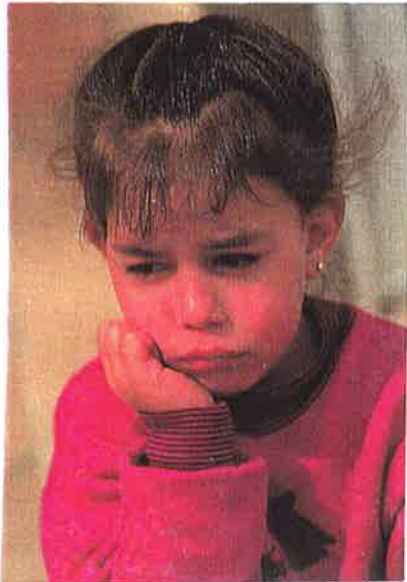

Figura 1

Figura 2

Figura 3

Figura 4

Figura 5

Figura 6

Figura 7

1r Qüestionari d'Educació Emocional

Figura 1	<ol style="list-style-type: none">1. Què li passa a aquesta nena?2. Tu t'has enfadat alguna vegada? Per què?3. Què fas quan estàs enfadat/da?
Figura 2	<ol style="list-style-type: none">4- Que sent aquesta nena?5- Has tingut alguna sorpresa? Quina?6- Què fas quan vols una cosa i no te la donen?
Figura 3	<ol style="list-style-type: none">7- Què li passa a aquest nen?8- Què fas tu quan algun nen/a plora?9- Què fan els teus pares quan tu plores?
Figura 4	<ol style="list-style-type: none">10- Què li passa a aquesta nena?11- Què és el que et fa posar content?
Figura 5	<ol style="list-style-type: none">12- Què sent aquest nen?13- Què és el que més t'agrada de tu mateix/a?
Figura 6	<ol style="list-style-type: none">14- Què li passa a aquest nen?15- Has tingut por alguna vegada? De què?16- Què fas quan tens por?
Figura 7	<ol style="list-style-type: none">17- Què sent aquest nen?18- Et sembla que tens amics i amigues?19- Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tu?

A continuació vaig demanar l'opinió de 3 experts, en Rafel Bisquerra, Núria Pérez i Elena Esmoris i els vaig demanar, a través d'un quadre de doble entrada en el que hi havia les preguntes i les 6 categories que voldria analitzar després (Anexe II), que possessin una creu a la categoria que consideraven que pertanyia cadascuna de les preguntes.

No vaig donar cap altra consigna i em vaig trobar que una de les persones va posar només una creu segons la categoria que considerava adient, però les altres dues persones van posar més d'una creu en algunes de les preguntes considerant així que hi havia preguntes que pertanyien a vàries categories a la vegada. D'aquesta manera vaig pensar que hauria hagut de donar unes consignes iguals per a tots, però -al no fer-ho- vaig realitzar una graella conjunta buscant els acords que hi havia entre els tres experts i vaig arribar a les següents conclusions:

-En la categoria de la **Consciència Emocional** hi ha total acord de les preguntes següents:

- 1- Què li passa a aquesta nena? (Figura 1)
- 4- Què sent aquesta nena? (Figura 2)
- 5- Has tingut alguna sorpresa? (Figura 2)
- 7- Què li passa a aquest nen? (Figura 3)
- 10- Què li passa a aquesta nena? (Figura 4)
- 12- Què sent aquest nen? (Figura 5)
- 14- Què sent aquest nen? (Figura 6)
- 15- Has tingut por alguna vegada? De què? (Figura 6)
- 17- Què sent aquest nen? (Figura 7)

-En la categoria de **Regulació Emocional** només vaig trobar un total acord en una sola pregunta:

- 3- Què fas quan estàs enfadat/da? (Figura 1)
I un acord parcial (de dues persones) en les preguntes:
- 11- Què és el que et fa posar content? (Figura 4)
- 16- Què fas quan tens por? (Figura 6)

-En la categoria d' **Empatia** també només hi ha un total acord en una sola pregunta:

- 8- Què fas quan algun nen/a plora? (Figura 3)
I un acord parcial en les preguntes:
- 9- Què fan els teus pares quan tu plores? (Figura 3)
En aquesta pregunta, cadascun dels experts fa puntualitzacions diverses en les que comenten que es fa difícil d'incloure-la en una de les categories perquè no es tracta d'un mateix sinó del que fan els altres respecte a un mateix.
Així doncs, com que vaig pensar que el qüestionari era prou llarg i no hi havia cap mena de consens en aquesta pregunta vaig decidir suprimir-la a l'hora d'elaborar el qüestionari definitiu.

-En la categoria d' **Autoestima** hi ha total acord en les següents preguntes:

- 13- Què és el que més t'agrada de tu? (Figura 5)
- 18- Et sembla que tens amics? (Figura 7)

-En les categories de **Resolució de Conflictes i Tolerància a la frustració** hi ha total acord en la pregunta següent:

19- Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tu? (Figura 7)

En conclusió, podem dir que l'aspecte que més aborda el qüestionari és el de la Consciència Emocional, però en les altres categories hi ha –almenys- una pregunta que la contempla. El fet de tenir en compte aquests aspectes en ajudarà a l'anàlisi de les dades que faré al final del treball.

3.4. Fase experimental del 1r qüestionari. Prova pilot.

Un cop eliminada la pregunta 9, el material constava de 7 imatges de diferents expressions facials i un qüestionari de 18 preguntes. Llavors vaig iniciar la “prova” de començar a passar el qüestionari a diferents nens i nenes i per tal d'obtenir una important gamma de respostes, vaig decidir passar –d'entrada- el qüestionari en grups de 3 nens o nenes. L'ajuda d'una psicopedagoga estudiant de pràctiques em va ser molt útil a l'hora de registrar les diferents respostes que donaven els nens. Escrivint la inicial del nom de cada nen sabíem quina resposta havia donat.

El total d'infants que van participar en aquesta fase de prova van ser 9: 3 de P-4, 3 de P-5 i 3 de 1r de Primària. No van participar les edats extremes de la que hauria de constar el meu estudi que és des de P-3 fins a 2n de Cicle Inicial; però vaig pensar que els 9 nens em donarien pistes a l'hora de realitzar ja el material definitiu de l'estudi.

D'aquesta fase experimental vaig poder extreure unes conclusions que resultaran fonamentals a l'hora de crear ja un material definitiu per a l'estudi que contemplo. Aquestes conclusions són les següents:

1- És molt recomenable que el qüestionari es realitzi de forma **individual** ja que –a través d'aquesta fase experimental- vaig comprovar que alguns nens i nenes donen la mateixa resposta que ha donat el primer nen o nena que parla.

No podem dir que –com a tònica general- els nens/es copiïn sempre les respostes que donen altres nens/es. És cert que en molts casos vaig obtenir respostes diferents, sobre tot quan es tocaven temes que són molt vivencials, però quan un infant dubta tendeix a repetir el que ha dit un altre.

2- Es fa molt difícil d'escriure tot allò que els nens/es diuen. Malgrat ser dues persones a l'hora de passar aquest qüestionari, la persona que escrivia ho havia de fer de forma molt ràpida i –en alguns casos- podia no ser del tot fidel al que l'infant relatava.

Sóc conscient que hagués pogut utilitzar també una gravadora, però em va semblar que el fet d'utilitzar aparells podia fer distreure els nens o bé no crear el clima de seguretat i confiança que pretenia en aquest estudi.

En un cas vaig provar de fer-ho utilitzant una petita gravadora a distància però la qualitat de la gravació resultava poc clara i vaig desestimar de fer-ho.

Així doncs, vaig pensar que –per tal de ser operatiu- i –per tal de poder realitzar després unes conclusions d'aquest estudi- es feia indispensable crear una **protocol d'aplicació**

El ventall de respostes que van donar els infants em va ser molt útil a l'hora de realitzar aquest protocol.

3- L'expressió de l'infant de la figura 3 que –per a mi- pretenia ser de tristesa vaig poder comprovar que els infants la percebien com de malaltia o de dolor. La majoria de respostes eren del tipus: “Té febre”, “s’ha fet mal al front”, “li fa mal el cervell”... de manera que vaig pensar que seria important substituir aquesta foto per una altra que representés més una expressió de tristesa que no pas de dolor físic. Així doncs, la **figura 3 va ser substituïda per una de diferent:**

1era Figura 3

Figura 3 definitiva

4-Hi havia preguntes que requerien un matís diferent. Per exemple la Pregunta 8: Què fas quan algun nen/a plora? Vaig veure que els nens diferenciaven el fet de veure plorar a un nen que no coneixen (el veuen al parc, per exemple) o veure plorar el seu amic. Així doncs, vaig afegir la idea que el nen que veiem plorar és algú que coneixem. No em va semblar convenient dir “el teu amic”, ja que volia veure la tendència de la resposta que es dona envers a un company qualsevol.

5-Hi havia preguntes que –en la seva formulació- necessitaven un aclariment o el fet de posar algun exemple. Per exemple, la Pregunta 13 (que en el nou qüestionari serà la 12): Què és el que més t’agrada de tu? Vaig adonar-me que només llegint aquesta pregunta pràcticament cap nen va entendre el que se li demanava. Així doncs, em va semblar convenient mantenir la pregunta però sabent que aquesta requeria una consigna adicional d’explicació en la que calia donar alguns exemples: “De mi m’agrada que sóc sincera... tinc els cabells bonics... sóc molt treballadora...”

Sóc conscient que el fet de donar exemples podria condicionar el tipus de respostes, però em va semblar necessari per tal que els nens o nenes poguessin entendre la pregunta. Tot i així, vaig veure que –malgrat els exemples- molts nens no entenien la pregunta.

D'aquesta fase experimental va sorgir el que seria ja el material definitiu i de la petita experiència en la prova pilot em permetrà poder descriure també la metodologia a l'hora de realitzar el qüestionari en els infants.

4. MATERIAL i MÈTODE

El **material** consta de:

-7 imatges d'expressions facials de la mida de 21x15 centímetres. (A l'hora d'exposar aquest treball n'he fet unes fotocòpies reduïdes).

Les imatges són en color i representen infants d'edat inferior als 12 anys. Hi ha la imatge d'un mateix nen que representa 3 expressions diferents, però penso que això no representa un handicap per a la prova.

-Qüestionari de 18 preguntes que pertanyen a les categories de Consciència Emocional, Regulació Emocional, Empatia, Autoestima, Resolució de conflictes i Tolerància a la frustració.

-Protocol d'aplicació per tal de poder anotar les respostes dels infants d'una forma fàcil i poder fer després l'estudi estadístic posterior.

El **mètode** el descriu en els següents punts:

-La realització de cada qüestionari es fa de forma individual sense limitació de temps.

-L'infant i l'adult que realitzi el qüestionari estaran asseguts un davant de l'altre en una taula. Cal que la mida de la taula i la cadira sigui adequada a l'infant i que aquest es trobi ben còmode.

-La consigna abans d'iniciar el qüestionari és dir-li que l'hem escollit per a fer un joc molt senzill. El joc consisteix en que jo li ensenyaré les fotos de la cara de diferents nens i ell/a haurà d'interpretar què li pot passar en aquell nen per la cara que posa.

En el cas dels nens i nenes a partir de 1r de Primària que els pugui semblar estrany que se'ls cridi per a fer un joc, els vaig explicar que estava fent un treball a la Universitat i que necessitava la col·laboració de nens o nenes de 6 anys, per exemple, per a fer aquest treball. A continuació els deia: "Tu em vols ajudar? , ja veuràs que és un joc molt fàcil, no has d'escriure ni fer res, tan sols explicar-me que et sembla que els passa a uns nens i nenes que els han fet una foto."

-Es mostra la foto de cada figura acostant-la bé a l'infant que haurà de respondre. Si l'infant vol agafar-la amb les seves mans (cosa que passa en algunes ocasions) se'l deixarà que ho faci i no donarem cap pista a l'hora de respondre. En el cas que l'infant digui que no sap què dir, li direm que s'ho imagini una mica més, però si torna a dir que no ho sap no insistirem més per tal de no fatigar-lo més del compte.

-Quan l'infant dona una resposta que sembla no "avenir-se" amb les preguntes que vénen a continuació, per exemple si en la figura 1 un nen diu que aquella nena està "avorrida" i la segona pregunta és: "Tu t'has enfadat alguna vegada?", mai desestimarem cap resposta que el nen doni. Al contrari, li direm que està molt bé, però nosaltres afegirem el comentari de: "Et sembla que també podria ser que estigués enfadada?" i donat que els nens normalment

quan se'ls hi dóna una altra possibilitat diuen que sí, farem –sense cap altre comentari- la pregunta que vindrà a continuació.

En el cas que no estiguin d'acord els direm: “A mi m'havia semblat que potser aquest nen té por” i així donarem la possibilitat que el nen o nena pensi que a l'hora d'interpretar diferents emocions ningú té la raó. Cadascú opina segons la seva experiència i després podrà respondre la pregunta que se li farà.

-En el cas que observem mostres de cansament explicitarem –detalladament- les fotos que falten, per tal que el nen/a sàpiga quan acabarà.

-Quan acabem de fer totes les preguntes, donarem al nen la possibilitat d'explicar-nos allò que li vingui de gust o dir-li que si mentre m'explicava coses ha pensat en alguna cosa que no m'havia pogut dir que ho digués en aquell moment.

-Abans d'acomiar-nos li direm que ha jugat molt bé i que sempre que vulgui em pot explicar allò que li passa.

A continuació adjunto el qüestionari definitiu i el protocol d'aplicació.

2on Qüestionari d'Educació Emocional.

Figura 1	PR1- Què li passa a aquesta nena? PR2A- Tu t'has enfadat alguna vegada? Quantes? PR2B- Per què? PR3- Què fas quan estàs enfadat/da?
Figura 2	PR4-Que sent aquesta nena? PR5A- Has tingut alguna sorpresa? Quantes vegades? PR5B- Quina? PR6-Què fas quan vols una cosa i no te la donen?
Figura 3	PR7- Què li passa a aquest nen? PR8- Què fas quan algun nen/a que coneixes plora?
Figura 4	PR9-Què sent aquesta nena? PR10- Què és el que et fa posar content/a?
Figura 5	PR11- Què sent aquest nen? PR12-Què és el que més t'agrada de tu?
Figura 6	PR13- Què li passa a aquest nen? PR14A-Has tingut por alguna vegada? Quantes? PR14B- De què? PR15- Què fas quan tens por?
Figura 7	PR16- Què sent aquest nen? PR17- Et sembla que tens amics/gues? Quants? PR18- Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tu?

PROTOCOL D'APLICACIÓ

Nom _____

Edat _____ Curs _____

PR1-Què li passa a aquesta nena?

Fa el gest	Enfadada	Trista	Avorrida	Altres
------------	----------	--------	----------	--------

PR2A-Tu t'has enfadat alguna vegada? Quantes?

Mai	Alguna Vegada	Força vegades	Moltes vegades
-----	---------------	---------------	----------------

PR2B-Per què?

- Algú li ha causat un mal físic
- Algú li ha causat un mal moral (S'han rigut...)
- Algú l'ha amonestat
- No ha aconseguit el què volia
- Altres

PR3- Què fas quan estàs enfadat/da?

No exterioritza L'enfado	Exterioritza de forma control.	Exterioritza Incontroladam.
(-No fa res -Marxa)	(Ho diu a algú)	(Mostra actitud agressiva)

PR4- Què sent aquesta nena?

Imita el Gest	Sorpresa	Bocabadada	Contenta	Altres
---------------	----------	------------	----------	--------

PR5A-Has tingut alguna vegada una sorpresa? Quantes vegades?

Mai	Alguna Vegada	Força vegades	Moltes vegades
-----	---------------	---------------	----------------

PR5B-Quina?

- Un regal
- La presència d'una persona
- Altres

PR6- Què fas quan vols una cosa i no te la donen?

- No fa res i espera una altre ocasió.
 - Marxa. Busca estar sol/a.
 - Busca una alternativa de distracció
 - Es posa trist/a
 - Es descontrola (Plora, crida, pega...)
 - Mira d'aconseguir-la pel seu compte.
 - Altres
-

PR7- Què li passa a aquest nen?

Fa el gest	Trist	Plora	Té mal	Altres
------------	-------	-------	--------	--------

PR8- Què fas tu quan algun nen/a que coneixes plora?

- No fa res
 - Dir-li que no plori
 - Busca ajuda en una altre persona (Dir-li a la senyoreta, la seva mare...)
 - Intenta resoldre la situació (L'ajudo, li donc la mà, l'acompanyo...)
-

PR9- Què sent aquesta nena?

Fa el gest	Contenta	Riu	Està feliç	Altres
------------	----------	-----	------------	--------

PR10- Què és el que et fa posar content/a?

- No ho sap
- Obtenir un regal material
- Gaudir de més atenció
- Compartir vivències amb altres persones
Pares Avis Amics
- Altres
-

PR11- Què sent aquest nen?

Fa el gest	Content	Riu	Està feliç	Altres
------------	---------	-----	------------	--------

PR12- Què és el que més t'agrada de tu?

- No diu res. No sap què dir.
- No entèn la pregunta. Explica quelcom que no té res a veure.
- Respon què li agrada fer.
- Dóna la mateixa resposta que l'exemple.
- Mostra una qualitat d'aspecte físic
- Mostra una qualitat del seu caràcter
- Mostra alguna habilitat concreta
-

PR13- Què li passa a aquest nen?

Fa el gest	Trist	Plora	Té por	Altres
------------	-------	-------	--------	--------

PR14A- Has tingut por alguna vegada? Quantes?

Mai	Alguna Vegada	Força vegades	Moltes vegades
-----	------------------	------------------	-------------------

PR14B -De què?

- Malsons a la nit (monstres, bruixes...)
- Fosc, sorolls...
- Sentir-se sol/a
- Explicació de quelcom de tipus psicològic

PR15- Què fas quan tens por?

- No fer res. Patir-ho internament.
 - Cridar als pares.
 - Explicar-ho a algú.
 - Buscar contacte físic.
 - Intentar distreure's.
 - Altres
-

PR16- Què sent aquest nen?

Fa el gest	Content	Feliç	Riu	Altres
------------	---------	-------	-----	--------

PR17- Et sembla que tens amics/gues? Quants?

No té amics	Alguns amics	Força amics	Molts amics
-------------	--------------	-------------	-------------

PR18- Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tú?

- Inhibir-se. No fer res. Patir-ho. Buscar un altre nen o grup per jugar
- Forçar l'amic/ga a jugar M'enfado
- Dir-ho a algú (la senyoreta...) Altres

5- DESCRIPCIÓ DE LA MOSTRA

En pretendre ser aquest, un estudi que agafa la franja d'edat compresa entre els 3 i els 7 anys, que corresponen a les etapes d'Educació Infantil i 1r de Cicle Inicial, vaig considerar que seria important agafar el mateix nombre de nens de cada classe i igualar també els sexes.

La xifra d'una mostra de 30 infants em va semblar adient per a fer aquest estudi inicial exploratori i donat que volia agafar nens de 10 classes, vaig optar per agafar-ne 3 per classe, combinant els sexes, de manera que hi hagués en total 15 nens i 15 nenes.

A l'hora d'escollir els nens, vaig seguir els criteris d'una mostra intencional en la que hi hagués una representació de diversos caràcters que podem trobar dins d'un grup-classe per tal que els resultats fossin també representatius de les diferències que podem veure en els infants amb els que treballem i, així doncs, vaig escollir els infants a partir dels següents criteris:

- 1- Un primer grup de nens/es eren aquells que no mostren cap mena de dificultat en la seva adaptació socio-personal. Són nens/es que mostren un caràcter obert i em va semblar que el diàleg amb ells podria resultar fàcil.
- 2- Altres nens o nenes eren de caràcter més aviat tancat i poc expressiu. Vaig pensar que la relació íntima que s'establiria en la situació de la prova els podria ajudar a poder expressar alguns sentiments que –dins del gran grup- no ho farien.
- 3- Aquest tercer grup de nens són aquells que algú anomena de “caràcter fort” i vaig pensar que el diàleg que es produeix en la prova els podria ajudar a ser més reflexius sobre ells mateixos.

6. ANÀLISI DELS RESULTATS

El programa estadístic que he utilitzat és l'Excel.

A partir del protocol d'aplicació (Veure Anexe III), es pot veure que el qüestionari combina preguntes nominals i ordinals.

Les preguntes nominals es puntuaven assignant un número a cada resposta possible.

Vàries de les preguntes en les que es valorava el vocabulari que els infants utilitzen per designar un tipus d'emoció a cadascuna de les expressions facials, es puntuava segons la paraula que utilitzaven i després s'han tret els percentatges i –a través del diagrama de barres- es pot veure clar cap on es decanten els nens i nenes en les seves respostes. En alguns casos m'ha semblat oportú valorar si hi havia diferències significatives entre les edats o els sexes.

Algunes de les preguntes nominals permetien respostes no excloents, de manera que en molts casos hi hagut nens que han donat vàries respostes i s'han valorat com a 1 o 0 – dins del protocol d'aplicació- segons si verbalitzava aquella resposta o no.

Les preguntes ordinals han servit per expressar la intensitat o la freqüència en la que es donen certes emocions, per exemple: “Quantes vegades has tingut por” i les respostes possibles eren: “Mai, alguna vegada, força vegades, moltes vegades”. Cada resposta de freqüència s'ha valorat amb un número diferent per treure'n després també el percentatge.

Un cop passades totes les dades a una matriu vaig anar fent el recompte de respostes per a cada pregunta i el càlcul dels percentatges.

A continuació descriu els resultats de cadascuna de les preguntes. En alguns casos adjunto el diagrama de barres i en d'altres no per tal d'agilitzar-ne la lectura; però en l'Anexe IV es pot veure tots els diagrames de les respostes i les observacions que inclouen les respostes “altres”.

M'ha semblat també il·lustratiu mostrar l'expressió facial a la qual corresponen cadascuna de les respostes per tal de facilitar-ne la comprensió.

PR1: Què li passa a aquesta nena?

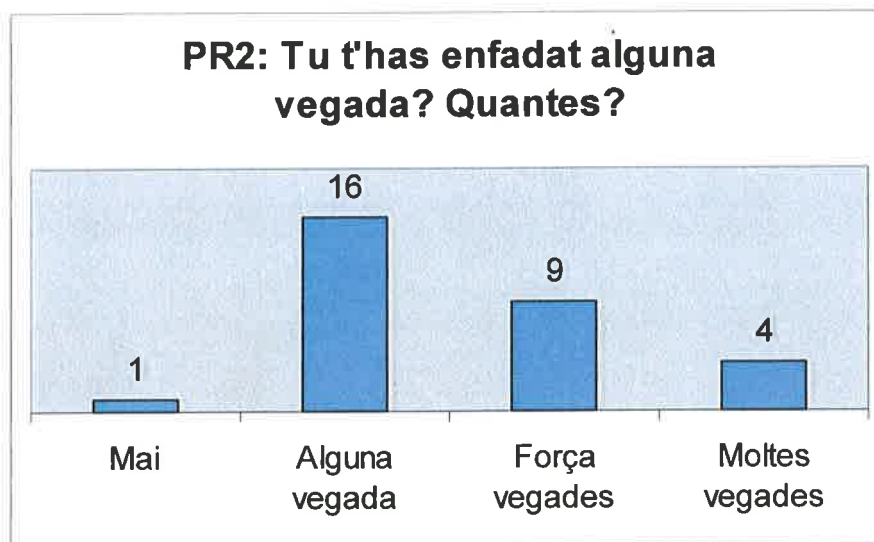
La meitat dels nens coincideixen en que l'adjectiu és **enfadada**, però l'altra meitat –aproximada- es reparteixen entre **trista i avorrida**.

Una nena de P-3 diu “**está llorando**”, segurament perquè relaciona la tristesa amb el fet de plorar, i un altre utilitza la paraula “**amoïnada**”.

PR2A: Tu t'has enfadat alguna vegada? Quantes?

La majoria de nens consideren que s'enfaden alguna vegada, però hi ha una xifra força elevada que diuen que s'enfaden força vegades i 4 nens admeten fer-ho moltes vegades.

No s'observen diferències significatives en relació al Sexe. S'enfaden en la mateixa "quantitat de vegades" nens o nenes; però sí que s'observa que els 4 únics nens que admeten fer-ho "moltes vegades" corresponen a l'etapa d'Educació Infantil.

En referència a les causes (**PR2B**) es reparteixen amb igual nombre totes les causes possibles. L'únic aspecte que destaca una mica per sobre dels altres és el fet de rebre un "mal moral", per exemple, que algú es rigui d'un mateix.

En la PR3: Què fas quan estàs enfadat/da?

La meitat clara dels nens/es no exterioritzen l'enuig donant respostes del tipus "me'n vaig a la meua habitació". 1 terç dels nens diuen que l'exterioritzen de forma controlada, dient què els passa o buscant altres recursos i 3 nens reconeixen fer-ho de forma incontrolada. Aquests nens corresponen a l'Etapa d'Educació Infantil.

En la PR4: Què sent aquesta nena?

Més de la meitat dels nens/es coincideixen en utilitzar l'adjectiu "Sorpresa". L'altra meitat es reparteixen entre dir que "està contenta", "alegre", "emocionada".

De fet, la paraula "sorpresa", només l'utilitza una nena de P-3, però la comencen a utilitzar –comunment– a partir de P-4.

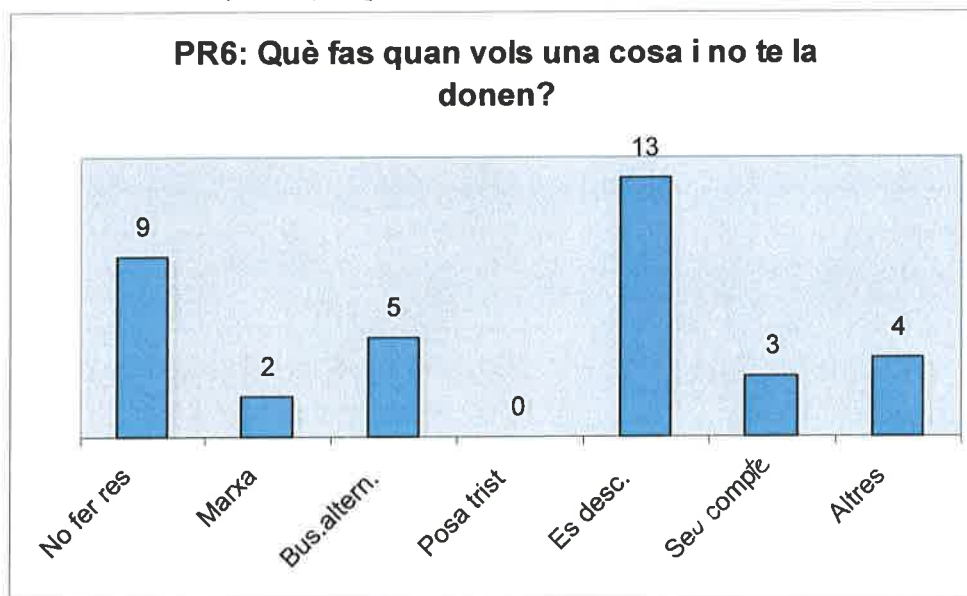
Només un nen sembla expressar una emoció negativa en dir que "Està espantada".

En la PR5A: Has tingut alguna vegada una sorpresa? Quantes?

Hi ha un repartiment molt igualitari entre les respostes. Només dos nens diuen no haver tingut mai una sorpresa, però tots els altres es reparteixen entre les respostes: "Alguna vegada, força vegades i moltes vegades".

En referència a quina sorpresa, PR5B, una àmplia majoria diuen que la sorpresa que han tingut és un regal. No s'observen diferències significatives segons l'edat en referència a aquest ítem. Només 5 nens recorden la sorpresa de la presència d'alguna persona estimada i només 1 nen dona una resposta molt vivencial en dir que la sorpresa que va tenir va ser "quan els cucs es van convertir en capolls".

En la PR6, que fa referència a quina conducta diuen que adopten els nens quan volen una cosa i no els hi donen, quasi la meitat dels nens accepten que es descontrolen i l'altra meitat es reparteixen entre que "no fan res" o "marxen" (11 nens) o bé que busquen alguna alternativa de distracció (5 nens) o que miren d'aconseguir-la pel seu compte (3 nens).

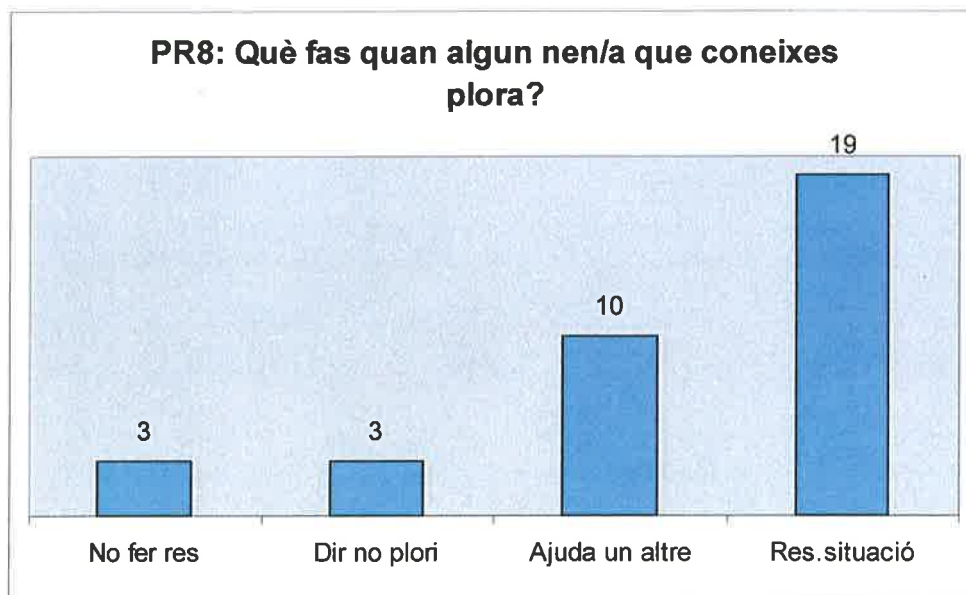
En la PR 7: Què li passa a aquest nen?

Més de la meitat dels nens coincideixen en utilitzar l'adjectiu “**Trist**”, però més d'una tercera part diuen que “**plora**”. Només un nen no sap què dir i un altre diu que “**està avorrit**”.

La PR8: Què fas quan algun nen/a que coneixes plora?

Un àmplia majoria, quasi 2 terceres parts, diuen que intenten resoldre la situació, però l'altra tercera part busquen ajuda en una 3ª persona.

A l'hora de veure la tendència de la resposta segons l'edat, es veu que —a mesura que els nens es fan més grans— tenen més recursos però a resoldre aquesta situació per sí sols. La meitat dels nens corresponen a les edats de P-5, 1r i 2n de Primària; per contra, dels 19 nens, només un nen de P-3 és capaç de donar aquesta resposta.

En la PR9: **Què sent aquesta nena?** Es dóna una pràctica unanimitat en repartir-se les respostes entre “està contenta” o “riu”. Un nen dóna un matis més profund quan diu “està feliç”.

En la PR10: **Què és el que et fa posar content/a?**

Es dóna una àmplia gamma de respostes. Alguns nens van donar més d'una resposta possible, per això la suma no dóna 30. Es veu que –quasi la meitat- diuen sentir-se contents quan obtenen un regal material. Quasi una tercera part diuen que es senten contents quan poden compartir bons moments amb altres persones i –quasi dos tercers parts- donen una gran quantitat de respostes possibles com a causes que els faci sentir contents. (Veure Anexe IV)

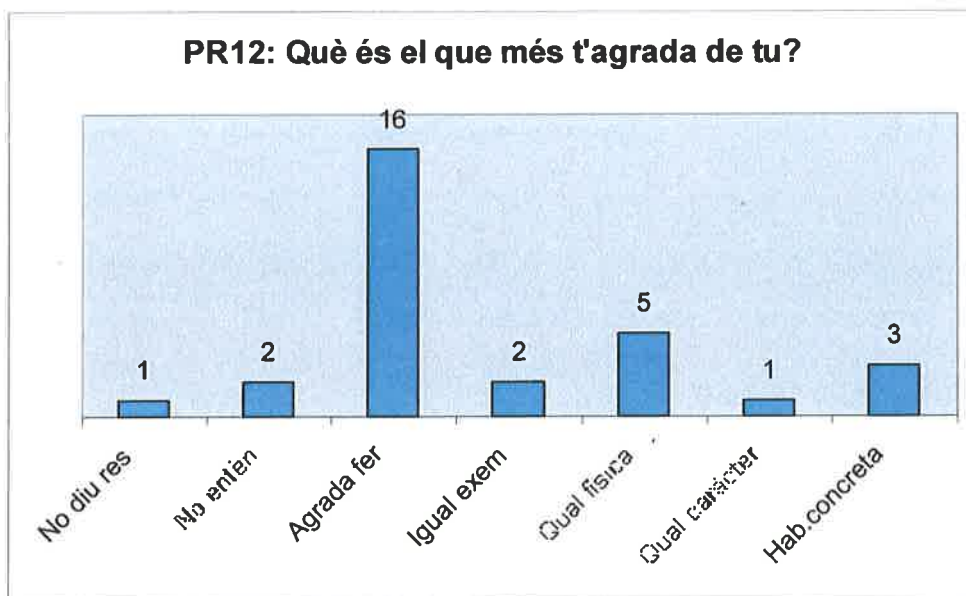
En la PR11: **Què sent aquest nen?**

Un àmplia majoria utilitzen els mateixos adjectius que en l'expressió anterior repartint-se les respostes entre “està content” o “riu”, 3 altres nens també diuen que “està alegre”, però els altres 3 adjudiquen adjectius diferents: “és trapella”, “està impressionat” i un nen no li veu res d'especial quan diu “està com els altres nens”.

En la PR12: **Què és el que més t'agrada de tu?**

Observem que més de la meitat dels nens no entenen la pregunta, sinó que confonen les qualitats que poden tenir amb el què els agrada fer i –fins i tot 3 nens- no entenen o no diuen res. El temor que vaig tenir de què els nens donessin les mateixes respostes que jo vaig donar en la consigna no es va complir, ja que només ho van fer dos nens. Només 8 nens entenen –després de l'exemple- les preguntes donant qualitats físiques o adduint habilitats concretes que els sembla tenir. Només un nen va donar una qualitat de caràcter.

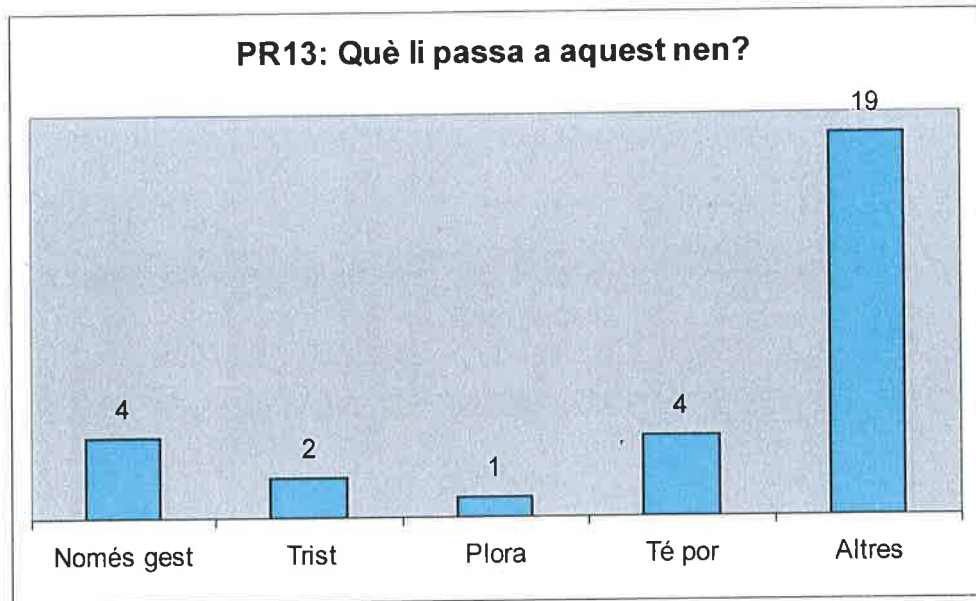

La PR13: Què li passa a aquest nen?

S'observa que aquesta expressió facial resulta molt ambigua ja que no es dóna cap mena de consens. Quasi dos tercers parts de les respostes donen explicacions que –en la majoria- mostren matissos d'emoció negativa, però no troben un adjectiu per qualificar aquesta emoció.

Hi ha 4 nens que –ni tan sols- saben què dir i 7 nens es reparteixen entre els mots: **“trist”, “plora”, “té por”**.

En la PR14A: Has tingut por alguna vegada?

Quasi la meitat dels nens accepten haver tingut por alguna vegada, però quasi una tercera part diuen que en tenen força o moltes vegades.

En referència a les **causes** del que tenen por, **PR14B**, una àmplia majoria diuen tenir por de malsons, fosc, sorolls. En aquest ítem no s'observen diferències significatives segons l'edat. Només 1 nen diu tenir por perquè es sent sol i 7 nens expliquen altres tipus de por molt més concretes o "tòpiques": "Veure una pel·lícula de por", "entrar al castell del terror", etc.

A l'hora de conèixer la conducta que s'adopta quan es té por, en la **PR15: Què fas quan tens por?** Les principals respostes s'igualen en el fet de no fer res o de cridar els pares i explicar-ho. Crida l'atenció que en la resposta de "no fer res", alguns nens intenten amagar-se físicament sota el llençol –per exemple- i d'aquesta manera pateixen la por sense cercar una solució. Només un 7% mira de distreure's i un 21% busca altres solucions.

La PR16: Què sent aquest nen?

Es dona una coincidència total entre dir que "està content" i "riu". Dos nens aporten el matís de "està feliç" i 4 nens fan altres comentaris tals com: "està pensant", "està alegre", "està sorprès", o –hi ha un nen de 1r de C.I. que diu "fa una malifeta".

La PR17: Et sembla que tens amics? Quants?

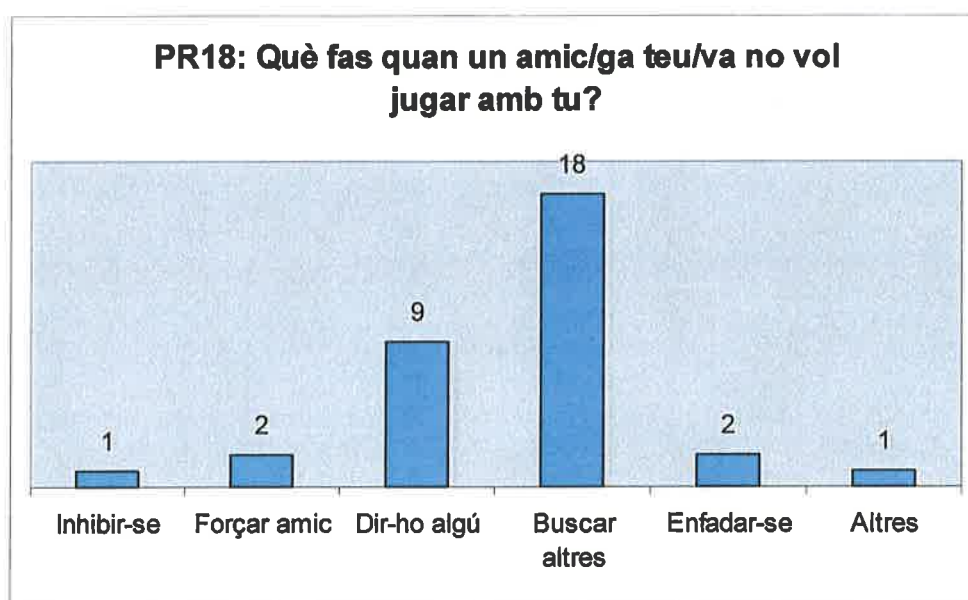
Es veu una àmplia majoria que diuen tenir força o molts amics. Quasi dos terços diuen que tenen molts amics. Només 4 nens diuen que tenen algun amic. Val a dir que –en aquest cas- vaig comptabilitzar aquesta

resposta quan només anomenaven el nom d'un nen o una nena.

No hi ha cap infant que pensi que no té amics.

En la PR18: Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tu?

Més de la meitat dels nens busquen l'alternativa de buscar altres nens o nenes amb qui jugar i quasi un terç dels nens cerquen l'ajuda d'algú (per exemple la senyoreta). Les altres respostes, que són molt més testimoniales (1 o 2 nens), diuen que no fan res, forcen l'amic/ga a jugar o s'enfaden.

7. INTERPRETACIONS.

-En referència a la **Consciència Emocional**, observo que els nens i nenes, des de P-3, ja són capaços de donar nom a les emocions més bàsiques: content, trist, enfadat i tenir por. La paraula "sorpresa" apareix una mica més tard, ja cap a P-4. En molts casos es dona una similitud entre l'emoció i la conducta que s'expressa: content-riu, trist-plora.

A mesura que els nens es van fent més grans, troben més matisos per a expressar noves emocions, per exemple: emocionat, amoïnat...

-En la **regulació emocional**, s'observa que hi ha un alt percentatge de nens (ben bé la meitat) que diuen no expressar les seves emocions.

Sorpren que la meitat dels nens diguin que no expressen l'enuig i que no hi hagi diferències segons l'edat.

Em qüestiono si –en aquest sentit- hi havia una falta de sinceritat en les seves respostes, potser perquè –de forma inconscient- saben que el descontrol (les rebequeries pròpies dels més petits) és una conducta negativa. Un altra hipòtesi possible seria la falta de consciència emocional a l'hora de reconèixer com reaccionem quan alguna cosa no és com voldríem.

-S'observa una tendència a regular el sentiment d'enuig a mesura que els infants es fan més grans. El fet d'enfadar-se més sovint i de descontrolar-se és més propi en l'Etapa d'Educació Infantil.

-No s'observen diferències significatives respecte el sexe en aquest àmbit.

-El sentiment de por tampoc s'expressa en moltes ocasions i alguns infants més petits adopten conductes molt primàries com és el fet d'amagar-se físicament.

-En referència a les causes generadores de por, estan la foscor, els sorolls i els monstres imaginaris. No hi ha diferències segons l'edat. No es dona cap resposta que faci referència a la por al fracàs o a la soledat, aspectes que serien més propis dels nois i adults.

-En referència a les causes que provoquen el fet de sentir-se content són molt àmplies, però destaca que la meitat dels nens/es posen l'accent en les coses materials, verbalitzant que els regals és el que el fa més contents. També en les sorpreses que recorden, l'èmfasi es posa en l'obtenció de regals.

Intueixo que en una societat de consum com és la nostra, i un cop cobertes les necessitats més bàsiques, els regals materials tenen una importància massa elevada.

-Sembla haver un alt nivell d'**empatia** quan es veu un nen que plora. El fet que només 3 nens verbalitzin que no fan res, és un bon indicador.

-S'aprecia que la tendència en els més petits és cercar l'ajuda en altres persones i –a mesura que es fan més grans- busquen els seus propis recursos per a resoldre la situació.

-L'**autoestima** és un aspecte que –de forma conscient- pràcticament no es treballa, prova d'això és la gran dificultat que han tingut els nens en entendre la pregunta de què els agradava de sí mateixos.

Aquesta categoria estaria en estreta relació a la de la Consciència Emocional. Els nens no semblen conscients ni de les seves habilitats, ni de les seves qualitats físiques o de caràcter. Aquesta consciència sembla iniciar-se, de forma molt incipient, a partir de 1r de Primària, però penso que es millorarien les dades si es treballés aquest aspecte dins la programació de l'escola des de P-3.

-En canvi, en els més petits, sembla haver un fort sentiment de tenir amics. Cap nen va plantejar cap preocupació en aquest sentit, segurament perquè el sentiment d'amistat és molt incipient en els més petits i augmenta amb l'edat.

-En referència a la **Resolució de conflictes i tolerància a la frustració**, sorprèn que només dos nens reconeixin enfadar-se quan un altre amic seu no vol jugar. Penso que –en aquest sentit- hi ha poca consciència emocional en recordar moments en els que han pogut viure aquesta experiència. En el meu treball a l'escola observo gran número de petits incidents que es donen l'estona d'esbarjo quan hi ha nens/es que no es senten acceptats per un amic/ga.

8- CONCLUSIONS

a) En referència a l'instrument creat i el mètode

-A l'hora d'escollir la mostra vaig observar una variable que podria ser determinant si s'hagués de fer un nou estudi. Aquesta variable és el fet de tenir o no germans, ja que –en moltes respostes- va aparèixer aquest factor.

-Les fotos utilitzades semblen ^Nútils per abordar les qüestions que es realitzen. Només eliminaria la foto de la figura 6 perquè he observat molta falta de consens en les respostes dels infants. Aquesta foto seria convenient substituir-la per una altra que podés mostrar l'expressió de por de forma més clara, que és una de les emocions que menys han verbalitzat els nens/es atenent a les expressions facials observades.

-El fet de fer la prova de forma individual ha aportat molta autenticitat en les respostes i el fet que totes les respostes fossin ben acceptades va donar seguretat i confiança en els nens/es que responien aquest qüestionari.

-Observo algunes mancances en el protocol d'aplicació. Hi ha altres possibles respostes que es podrien incloure en un nou protocol ja que –en alguns casos- la resposta “altres” ha quedat massa àmplia. Per altra banda, algunes respostes que s'han posat de forma separada es podrien reunir en una de sola.

b) En referència a l'evolució dels infants quan a aspectes de l'educació emocional

-En referència al vocabulari s'observa una petita evolució a l'hora d'utilitzar paraules per expressar emocions; però les emocions bàsiques: content, trist, enfadat, té por ja són totalment utilitzades des de P-3. Només la paraula “sorprès/sa” no es comença a utilitzar fins a P-4.

En els nens més petits de P-3 hi ha una gran tendència a equiparar l'acció amb l'emoció pròpiament dita; per exemple: “Content- Està rient”, “Trist- Plora”.

-No s'observa una evolució clara a l'hora d'expressar les emocions. No hi ha diferències segons l'edat ni el sexe. Tant en els infants més petits com en els més grans s'observa la meitat dels nens que diuen no expressar l'emoció d'estar enfadat.

-Sí que s'observa una evolució a l'hora de regular les emocions. Són alguns dels infants més petits, els d'Educació Infantil, els que reconeixen que es descontrolen quan senten una emoció negativa, enuig per exemple.

-El sentiment d'empatia es desenvolupa des de ben petits. Cap nen/a de P-3 diu “no fer res” quan veu un amic/ga seu/va plorant. En canvi, sí que s'observa una evolució a l'hora de buscar estratègies per ajudar els altres. Els més petits no tenen prou recursos d'ajuda i tendeixen a buscar l'ajut en una tercera persona; en canvi, a mesura que es fan més grans es senten més capaços de resoldre situacions de cooperació i d'ajuda.

-En general s'observa una evolució en el grau de coneixement que tenen els infants sobre sí mateixos i el nivell d'autoestima.

Els nens més petits tendeixen a confondre el què els agrada d'ells amb el què els agrada fer. A mesura que poden verbalitzar les seves qualitats, s'observa una evolució començant pel coneixement de les qualitats físiques, avançant pel d'habilitats concretes i no és fins a l'etapa de Primària quan tot just comencen a poder-se conèixer o autovalorar-se qualitats caracterials.

9- DISCUSSIÓ FINAL

La realització d'aquest treball ha suposat un gran procés d'aprenentatge per a mi des de dues perspectives diferents.

Per un costat, el fet de crear un instrument de mesura m'ha ajudat a aprofundir en el mètode científic i a utilitzar unes eines que es basen en l'estadística i que ens han d'ajudar a conèixer millor una realitat social sobre la qual volem intervenir. A partir de les conclusions que he extret es podria fer un estudi posterior –després d'haver fet algunes activitats d'educació emocional- i comparar-ne els resultats.

Per l'altre costat, els resultats obtinguts –encara que en aquests moments són només “humils” aproximacions de la realitat- m'han fet reflexionar sobre alguns aspectes que voldria aquí compartir.

M'he fet més conscient que molts dels nostres nens i nenes que tenim a l'escola no sempre expressen les seves emocions i penso que en el marc educatiu que és l'escola hi ha encara molts aspectes que no sempre tenim prou en compte. Penso que donar peu a que els infants expressen allò que senten és bàsic per a poder tenir un desenvolupament emocional sa; però només afavorirem que els nens i nenes s'expressin si l'actitud dels educadors tendeix a acomplir tres requisits: El primer és la capacitat d'**acceptació**. Acceptar el nen com és, amb les seves virtuts i els seus defectes que –moltes vegades- dificulten i posen traves a la nostra tasca educativa. El segon és la **capacitat d'observació**. Cada infant, com cada adult, és diferent i viu les emocions a la “seva” manera. Per això, l'educador haurà d'estar atent a copsar aquells detalls que ens ajudin a conèixer-lo millor. El tercer és, per a mi, la **capacitat d'adequació i de canvi** per tal d'adaptar-se a les diferències individuals modificant així –de vegades- el mètode, l'espai, el temps o tot allò que faci referència a la tasca educativa de cada dia. En resum, podem dir que l'acceptació, l'observació, l'adequació forma part d'allò que ha de ser el fonament d'una bona educació emocional: transmetre afecte i permetre que flueixin les emocions sense impediments. El fet de sentir-se enfadat, trist o tenir por són emocions lícites que també ens ajuden a créixer sempre i quan les conductes que es desprenguin no siguin nocives per a un mateix o per als altres.

Evidentment, ja hem vist en aquest treball que les emocions en els infants més petits són molt intenses i que en la mesura que es fan més grans tenen més recursos per a regular-les. Per això, la tasca educativa ha d'oferir “eines” als infants que els ajudin a ser més reflexius.

Certament he trobat “llacunes” o aspectes que penso que no els tractem de forma específica dins la classe i que seria important treballar-los. Posaré alguns exemples:

-Treballar el vocabulari referit a les emocions. Ja hem vist que els nens –des de que utilitzen el llenguatge verbal- utilitzen les paraules que fan referència a les emocions més bàsiques; però el vocabulari emocional és molt ric i té molts matisos que els nens i nenes encara no coneixen i potser el fet de parlar-ne pot ajudar a augmentar aquesta consciència emocional que tant n'hem parlat: Quina diferència hi

ha entre sentir-se trist o avorrit? Quina diferència hi ha entre sentir-se trist o enfadat? Podem estar tristos i no plorar o plorar i no estar tristos? Cal saber que es pot plorar de tristesa, però també es pot plorar de ràbia o d'alegria. Què vol dir tenir vergonya? Com ens sentim quan diem que tenim gelos?...

-Cal donar possibilitats perquè els nens ens expliquin quan es senten enfadats o tristos, que intentin identificar quines són les causes que han provocat aquesta emoció i què podem fer per poder-nos sentir millor.

-Els infants haurien de saber que els danys morals poden afectar més que els físics. Riure's d'algú, provocar malestar en els altres no ha de ser mai una conducta a seguir.

-Les sorpreses poden ser positives o negatives. Les sorpreses agradables no sempre les donen els regals. La presència d'un ser estimat, la descoberta d'alguna cosa inesperada i que ens agrada pot ser-ne també un motiu.

-Tampoc la felicitat la donen només els regals. La satisfacció d'alguna cosa que ens ha sortit bé, compartir bons moments amb els altres ens ajuden a sentir-nos feliços.

-Hem de treballar el coneixement de nosaltres mateixos. Com som? Quines habilitats tenim? Què és el que ens agrada? Què és el que ens molesta? Com actuem quan estem amb altres persones? Com reaccionem quan no ens surten les coses com volem? Observem diferències entre la forma de comportar-nos nosaltres mateixos i la dels altres? Què és el que ens agrada de nosaltres i què és el que no ens agrada prou i voldríem canviar?

-De la por també n'hauríem de parlar. No ens ha de fer vergonya dir que tenim por. De vegades ser valent és ser sincer. Què podem fer per superar-la? Potser adonar-se que altres persones tenen pors similars a les nostres ens poden ajudar a sentir-nos més tranquils.

-Com actuem quan les coses no ens surten com volem? Com ens relacionem amb els altres quan creiem que una altra persona no ens fa cas o ens molesta?

Tots aquests punts que penso que hauríem de tractar em fa adonar de la necessitat de realitzar una programació que tingui en compte tots aquests aspectes; però vull expressar que —en aquest moment— penso que aquesta programació no pot ser de cap manera tancada ni limitada. Malgrat que els programes que estan apareixent en el mercat ens poden ajudar a treballar alguns aspectes de l'educació emocional a l'aula, no crec que aquests aspectes es puguin limitar a unes "fitxes didàctiques" o al seguiment d'una "recepta" que hem llegit en un llibre.

Si bé és cert que de les emocions n'hem de parlar, i part del meu treball ha servit per saber com evolucionen els nens en donar nom a les emocions i atribuir-li unes causes; penso que l'educació emocional bàsicament no es transmet a través de

paraules sinó a través de l'afecte i de l'exemple que donem els adults com a educadors. L'educació emocional no es pot reduir a unes activitats que es fan el dia que "toca" la sessió d'educació emocional, sinó que es transmet dia a dia a través de les nostres actituds. Aquelles actituds que ja he dit al principi. Una mirada d'acceptació, el fet de donar la mà, el fet d'estar prop del nen/a que pateix és molt més efectiu que una conversa; tot i que no nego que diverses activitats d'educació emocional llauren un camí que ajudarà els infants a expressar-se, conèixer-se millor a sí mateix i als altres.

Si els nostres infants es senten estimats, si l'adult sap transmetre afecte, l'infant es sentirà a gust a l'escola i aquest plaer serà la primera premissa que el pot ajudar tant a nivell emocional, com a nivell racional i cognoscitiu. Un infant que es senti bé, tindrà interès per venir a l'escola i es podrà sentir motivat per aprendre i a desenvolupar tot el seu potencial intel·lectual.

L'educació emocional no serà completa si no intentem abastar també als pares, que en els primers anys de vida han jugat un paper fonamental i que el seguiran jugant a mesura que els nens i nenes es fan més grans.

Aprofitar les entrevistes individuals amb els pares, les reunions de classe, els debats escolars poden ajudar-los a conèixer millor els seus fills i trobar més recursos per encaminar la seva educació.

Sóc conscient que encara han quedat aspectes en els que no s'ha aprofundit, i sóc també conscient que les conclusions d'aquest treball aporten només una petita llavor al que pot ser un inici d'un projecte per tirar endavant una programació d'educació emocional, però estic convençuda que he fet un primer pas per a seguir treballant –dia a dia- amb allò que sempre he cregut: contribuir a educar els nens i nenes, valorant-los amb tota la seva dimensió emocional, afavorint la seva autoestima i ajudant-los a poder viure en una societat establint amb els altres relacions empàtiques i de col·laboració, en resum, ajudant-los a ser homes i dones lliures, justos, honestos i amb moltes ganes de viure!

I no voldria acabar aquest treball sense deixar de fer un agraïment molt especial al meu tutor, en Francesc Martínez, per haver estat sempre a punt, o en el seu despatx o a través dels e-mails, orientant-me en tots els dubtes que he tingut, animant-me en la meva tasca de cada dia i ensenyant-me aquelles eines informàtiques que més m'han costat en tota la fase estadística.

Voldria també agrair el coordinador del Postgrau, en Rafel Bisquerra, i la Núria Pérez, per haver-los sentit tant propers en les meves inquietuds i dels quals tant n'he après.

I per acabar, els meus companys i companyes de l'Escola Proa que m'han animat en el meu treball i els nens i nenes, que estimulen la meva tasca diària i em donen afecte i que –sense ells- no hauria estat possible fer aquest estudi.

Neus Andrés Bacardit

10- BIBLIOGRAFIA

-BISQUERRA ALZINA, R. (2002). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Cisspraxis.

-BACH, E. i DARDER, P (2002). *Sedueix-te per seduir. Viure i educar les emocions*. Barcelona: Edicions 62.

-CHOLIZ, M. (1995). *Expresión de las emociones*. (Cap.12) A FERNÁNDEZ ABASCAL, E.G. (Coord.) *Manual de motivación y emoción*. Madrid: Colección de Psicología. Editorial Centro de Estudios Ramon Areces, S.A.

-LÓPEZ, E. (Coord.) (2003). *Educación emocional. Programa para 3-6 años*. Barcelona: Cisspraxis.

-MARTÍNEZ OLMO, F. (2002). *El cuestionario: un instrumento para la investigación en las ciencias sociales*. Barcelona: Laertes.

-GÓMEZ BRUGUERA, J. (2002). *Educació emocional i llenguatge en el marc de l'escola*. Barcelona: Rosa Sensat.

-JENSEN, L. I GAWAIN, M. (1980). *Sentimientos. Para ayudar a los niños a comprender las emociones*. Madrid: Ediciones S.M.

-TENBRINK, T. (1998). *Evaluación: guía práctica para profesores*. Madrid: Narcea

ANEXES

ANEXE I

COMENTARIS QUE FAN ELS NENS I NENES AMB LA PREGUNTA:

-Quan estem contents?

-Quan estem enfadats?

-Quan estem tristos?

1r DE PRIMÀRIA

ESTIC CONTENT/A QUAN:

- Guillem: -Miro la tele
-Anna M: -Els pares no em renyen
-Àlex: -Els pares escolten el conte que jo llegeixo
-Pol: -Estic al costat del meu pare i el meu pare veu futbol amb mi.
-Jordi: -Dormo
-Veig la tele estirat.
-Monto maquetes d'avió.
-Adrià: -Me'n vaig a dormir tard.
-Xavier: -Jugo
-Laura: -Em banyo i la mare em banya.
-Paula: -Passejo amb els meus pares... però a la nit no estic contenta perquè tinc por.
-Andrea: -Miro la tele.
-Natàlia: -És dissabte i diumenge perquè l'àvia es queda a dinar i a sopar.
-Helena: -Jugo amb la meva germana gran.
-Alba: -Dibuixo.
-Laia: -Els pares m'ensenyen a dibuixar.
-Anna P. -Jugo amb la meva germana gran.
-Anna E. -Els pares no em renyen.
-Mario: -Els pares no em renyen.
-Albert: -Els pares estan contents de mi.
-Juan-Mi: -Jugo amb la meva mare.
-Quim: -Llegeixo amb els pares.
-Gemma: -Jugo amb el meu germà.
-Clara: -Estic amb els pares.
-Marc: -Jugo al parxís amb el meu pare.
-
- Ramiro: -Jugo amb l'ordinador.
-Alba: -Vaig a l'escola i jugo.
-Laura R. -Jugo
-Jordina: -M'estimen els meus pares i jugo amb el meu germà.
-Gemma: -Estic contenta perquè tinc germanes i puc jugar amb elles.
-Eric: -Jugo
-Marc: -Estic amb la meva mare

Sergi: -Vaig a la piscina i quan escalo.
 Noemí: -Jugo amb el meu germà petit, li donc les mans i passejo pel passadís amb ell.
 -Gerard: -Jugo amb la play.
 -Estic amb la mare i jugo amb la meva germana.
 -Laura: -Jugo amb el meu nino.
 -Guiu: -Obro la finestra i respiro aire pur.
 -Mireia: -Vaig a la piscina.
 -Carlota: -Toco el piano.
 -Farners: -Ballo i canto.
 -Ester: -Jugo
 -Arminda: -La meva germana es fa pipí a sobre o al terra.
 -Francesc: -Jugo amb la play o l'ordinador.
 -Guillem: -Jugo amb el meu germà.
 -Toni: -Jugo amb el meu germà.
 -Aleix: -Jugo
 -Joan M: -Miro la tele
 -Jugo
 -Llegeixo
 -No faig feines.
 -Paula R: -Estic amb el meu germà.

ESTIC TRIST/A QUAN:

-Àlex: -No puc obrir la porta.
 -Pol: -Els pares es barallen.
 -La meva germana petita porta esgarrapades del col.legi.
 -Jordi: -El meu germà gran arriba tard a casa i els pares el castiguen a ell i a mi.
 -Laura Ll. - L'àvia se'n va... però després jugo i se'm passa.
 -Paula: -Els pares es barallen i el pare treballa massa, fa més hores del seu horari i la mare s'enfada.
 -Andrea: - L'àvia se'n va.
 -Helena: -El meu pare va marxar a EEUU.

-Jordina: -Estic sola.
 -Gemma: -Es mor un animal.
 -Laura R. -Demano perdó a la meva germana i ella no em perdona.
 -Marc: -Es mor un animal.
 -Algú es troba malament.
 -Guiu. -Em renyen.
 -Perdo alguna cosa.

ESTIC ENFADAT/DA QUAN:

-Alba M: -El meu germà em dóna patades.
-Pau: -El meu germà diu paraulotes.

-Alba N: -Les meves germanes em molesten.
-Marc: -La meva germana em pega.
-Sergi: -Ningú em fa cas.
-Gerard: -La meva germana petita em pega.
-David: -No tinc la play.
-Savina: -No vaig a un lloc on jo vull.

(Parlem dels **gelos** i entenen la paraula i accepten que en tenen 3 nens: Guiu, Alba N. i Laura R. Tots tres diuen que “se les carreguen ells” quan té la culpa la germana petita)

FACIALS

	CONGR. CIA	EMOCION	REGULA EMOCIO	EMPAT.	AUTDES MIA	RETOLUCIÓ CONFLIC	TOLERAN
1- Què li passa a aquesta nena?							
2- Tu t'has enfadat alguna vegada? Per què?							
3- Què fas quan estàs enfadat/da?							
4- Què sent aquesta nena?							
5- Has tingut alguna sorpresa?							
6- Què fas quan vols una cosa i no te la donen?							
7- Què li passa a aquest nen?							
8- Què fas tu quan algun nen/a plora?							
9- Què fan els teus pares quan tu plores?							
10- Què li passa a aquesta nena?							
11- Què és el que et fa poder content/a?							
12- Què sent aquest nen?							
13- Què és el que més t'agrada de tu? (Dono exemples)							
14- Què li passa a aquest nen?							
15- Has tingut por alguna vegada? De què?							
16- Què fas quan tens por?							
17- Què sent aquest nen?							
18- Et sembla que tens amics?							
19- Què fas quan un amic/sa t'ultra no vol jugar amb tu?							

ANEXE II

VENA

ENFADADA

VENA

SORPRESA

NEN

PLORANT

55

VENA

QUE RIU

NEN

QUE SEMBLA CONTENT O SATISFET

NEN

QUE SEMBLA QUE TÉ POR.

NEN

CONTENT

ANEXE III

PROTOCOL D'APLICACIÓ

Nom _____ *Seu: Nen (1) Nena (2)*

Edat _____ Curs _____

PR1-Què li passa a aquesta nena?

Fa el gest <i>(1)</i>	Enfadada <i>(2)</i>	Trista <i>(3)</i>	Avorrida <i>(4)</i>	Altres <i>(5)</i>
--------------------------	------------------------	----------------------	------------------------	----------------------

PR2A-Tu t'has enfadat alguna vegada? Quantes?

Mai <i>(1)</i>	Alguna Vegada <i>(2)</i>	Força vegades <i>(3)</i>	Moltes vegades <i>(4)</i>
-------------------	-----------------------------	-----------------------------	------------------------------

PR2B-Per què?

PR2B1 -Algú li ha causat un mal físic *(100)*

PR2B2 -Algú li ha causat un mal moral (S'han rigut...) *(100)*

PR2B3 -Algú l'ha amonestat *(100)*

PR2B4 -No ha aconseguit el què volia *(100)*

PR2B5 -Altres *(100)*

PR3-Què fas quan estàs enfadat/da?

No exterioritza L'enfado <i>(1)</i> -No fa res -Marxa	Exterioritza de forma control. <i>(2)</i> Ho diu a algú	Exterioritza Incontroladam. <i>(3)</i> Mostra actitud agressiva
--	---	---

PR4- Què sent aquesta nena?

Imita el Gest <i>(1)</i>	Sorpresa <i>(2)</i>	Bocabadada <i>(3)</i>	Contenta <i>(4)</i>	Altres <i>(5)</i>
-----------------------------	------------------------	--------------------------	------------------------	----------------------

PR5A-Has tingut alguna vegada una sorpresa? Quantes vegades?

Mai <i>(1)</i>	Alguna Vegada <i>(2)</i>	Força vegades <i>(3)</i>	Moltes vegades <i>(4)</i>
-------------------	-----------------------------	-----------------------------	------------------------------

PR5B-Quina?

- PR5B1 Un regal (100)
PR5B2 La presència d'una persona (100)
PR5B3 Altres (100)

PR6- Què fas quan vols una cosa i no te la donen?

- PR6A No fa res i espera una altre ocasió. (100)
PR6B Marxa. Busca estar sol/a. (100)
PR6C Busca una alternativa de distracció (100)
PR6D Es posa trist/a (100)
PR6E Es descontrola (Plora, crida, pega...) (100)
PR6F Mira d'aconseguir-la pel seu compte. (100)
PR6G Altres (100)
-

PR7- Què li passa a aquest nen?

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Fa el gest	Trist	Plora	Té mal	Altres

PR8- Què fas tu quan algun nen/a que coneixes plora?

- PR8A No fa res (100)
PR8B Dir-li que no plori (100)
PR8C Busca ajuda en una altre persona (Dir-li a la senyoreta, la seva mare...) (100)
PR8D Intenta resoldre la situació (L'ajudo, li donc la mà, l'acompanyo...) (100)
-

PR9- Què sent aquesta nena?

Fa el gest	Contenta	Riu	Està feliç	Altres
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

PR10- Què és el que et fa posar content/a?

- PR10A No ho sap (100)
- PR10B Obtenir un regal material (100)
- PR10C Gaudir de més atenció (100)
- PR10D Compartir vivències amb altres persones (100)
Pares Avis Amics
- PR10E Altres (100)
-

PR11- Què sent aquest nen?

Fa el gest	Content	Riu	Està feliç	Altres
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

PR12- Què és el que més t'agrada de tu?

- PR12A No diu res. No sap què dir. (100)
- PR12B No entèn la pregunta. Explica quelcom que no té res a veure. (100)
- PR12C Respon què li agrada fer. (100)
- PR12D Dóna la mateixa resposta que l'exemple. (100)
- PR12E Mostra una qualitat d'aspecte físic (100)
- PR12F Mostra una qualitat del seu caràcter (100)
- PR12G Mostra alguna habilitat concreta (100)
-

PR13- Què li passa a aquest nen?

Fa el gest	Trist	Plora	Té por	Altres
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

PR14A- Has tingut por alguna vegada? Quantes?

Mai	Alguna Vegada	Força vegades	Moltes vegades
(1)	(2)	(3)	(4)

PR14B -De què?

- PR14B1 Malsons a la nit (monstres, bruixes...) (100)
- PR14B2 Fosc, sorolls... (100)
- PR14B3 Sentir-se sol/a (100)
- PR14B4 Explicació de quelcom de tipus psicològic (100)

PR15- Què fas quan tens por?

- PR15A No fer res. Patir-ho internament. (100)
- PR15B Cridar als pares. (100)
- PR15C Explicar-ho a algú. (100)
- PR15D Buscar contacte físic. (100)
- PR15E Intentar distreure's. (100)
- PR15F Altres (100)

PR16- Què sent aquest nen?

Fa el gest	Content	Feliç	Riu	Altres
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

PR17- Et sembla que tens amics/gues? Quants?

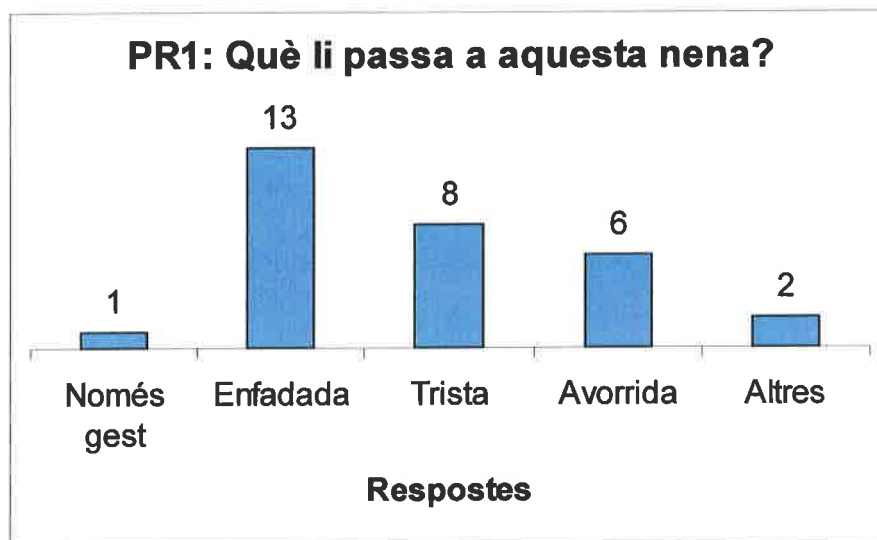
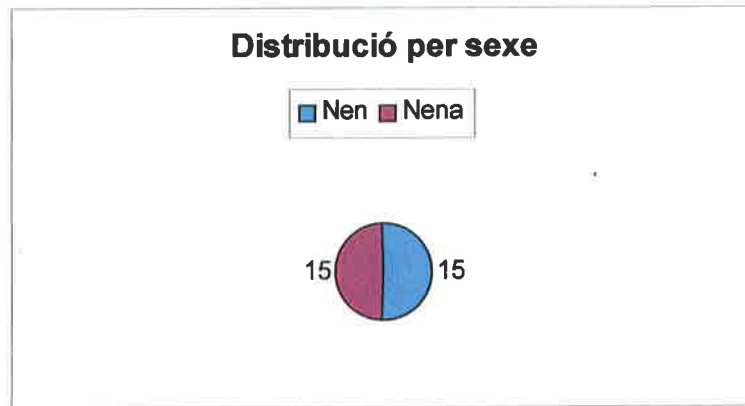
No té amics	Alguns amics	Força amics	Molts amics
(1)	(2)	(3)	(4)

PR18- Què fas quan un amic/ga teu/va no vol jugar amb tú?

- PR18A Inhibir-se. No fer res. Patir-ho. (100) Buscar un altre nen o grup per jugar. (100) PR18D
- PR18B Forçar l'amic/ga a jugar (100) M'enfado (100) PR18E
- PR18C Dir-ho a algú (la senyoreta...) (100) Altres (100) PR18F

ANEXE IV

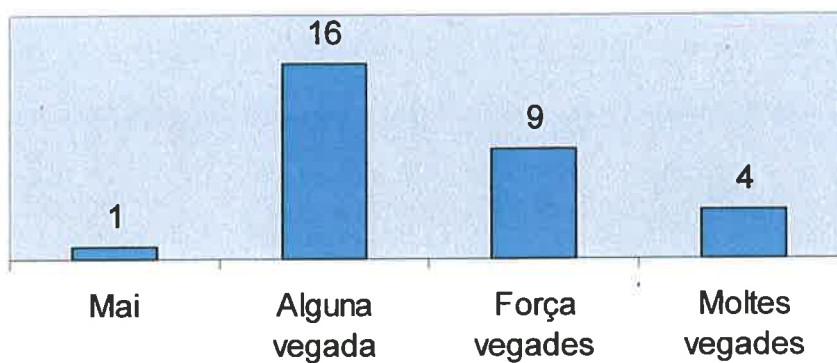
GRÀFICS DELS RESULTATS DE LES ENQUESTES

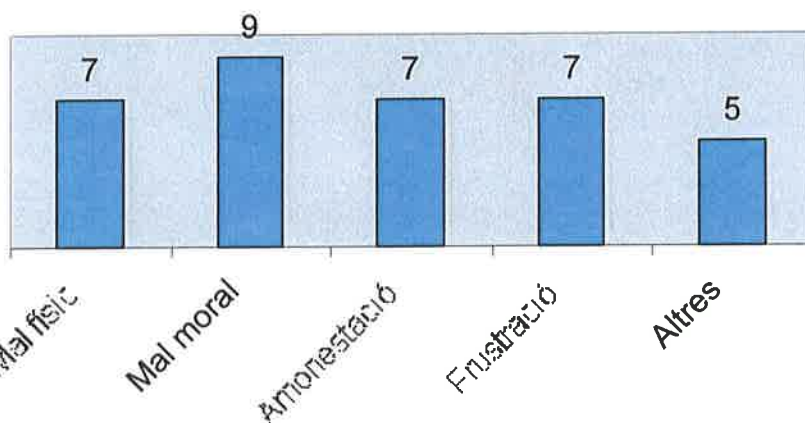
Observacions de les respostes "altres":

- Està amoïnada
- Està llorando

PR2: Tu t'has enfadat alguna vegada? Quantes?

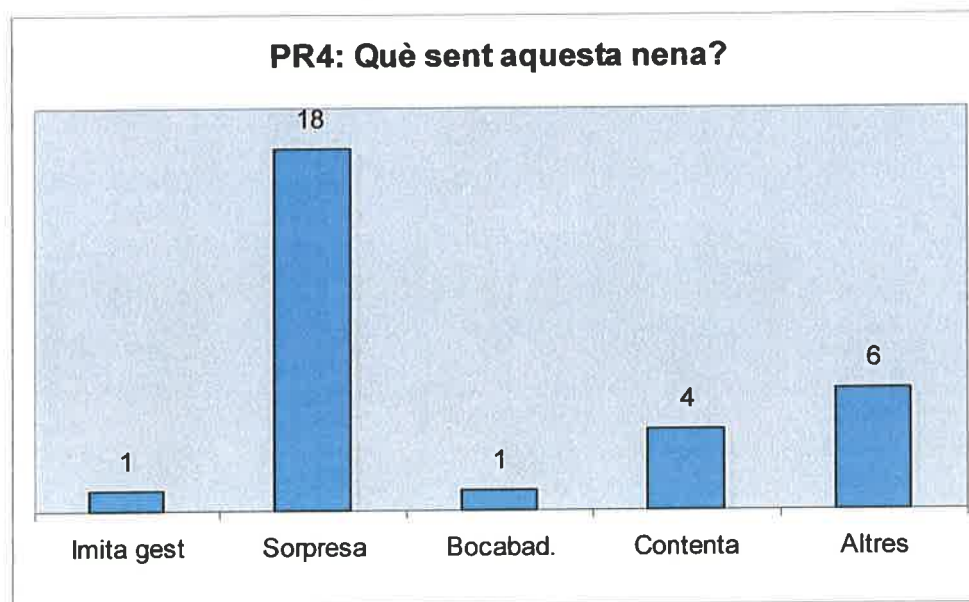
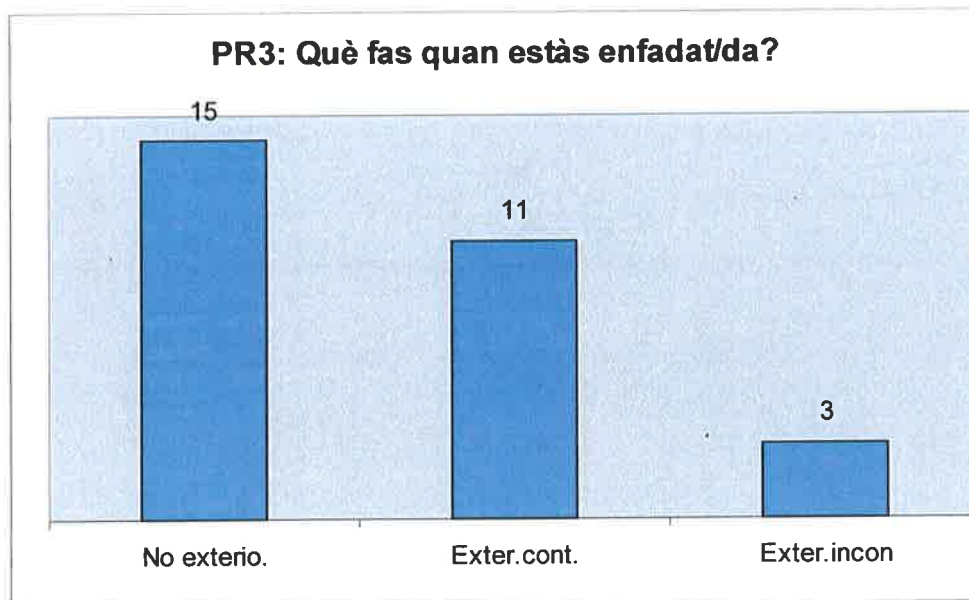

PR2B: Per què?

Observacions de les respostes "altres":

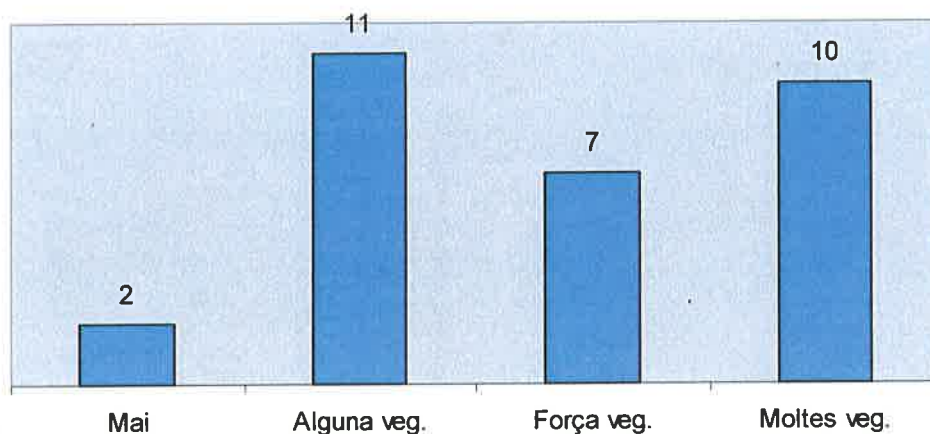
- "Perquè em vull enfadar"
- "Perquè em toca sempre parar"
- "Perquè va ploure el dia del meu cumpleanys"
- "Perquè els nens es colen a la fila"
- "Perquè el menjar no m'agrada".

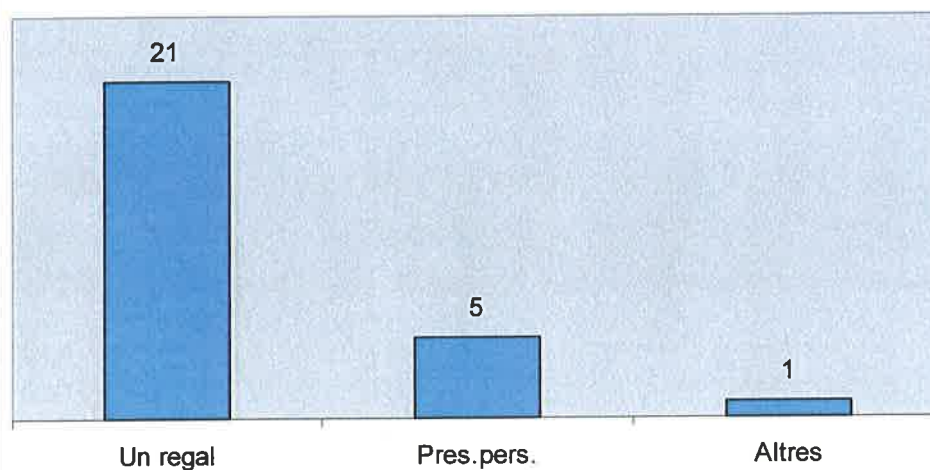
Observacions de les respostes “altres”:

- “Està rient” (3 nens)
- “És el seu cumpleanys”
- “S’està alegrant”
- “Està emocionada” (2 nens)
- “Està espantada”

**PR5: Has tingut alguna vegada una sorpresa?
Quantes?**

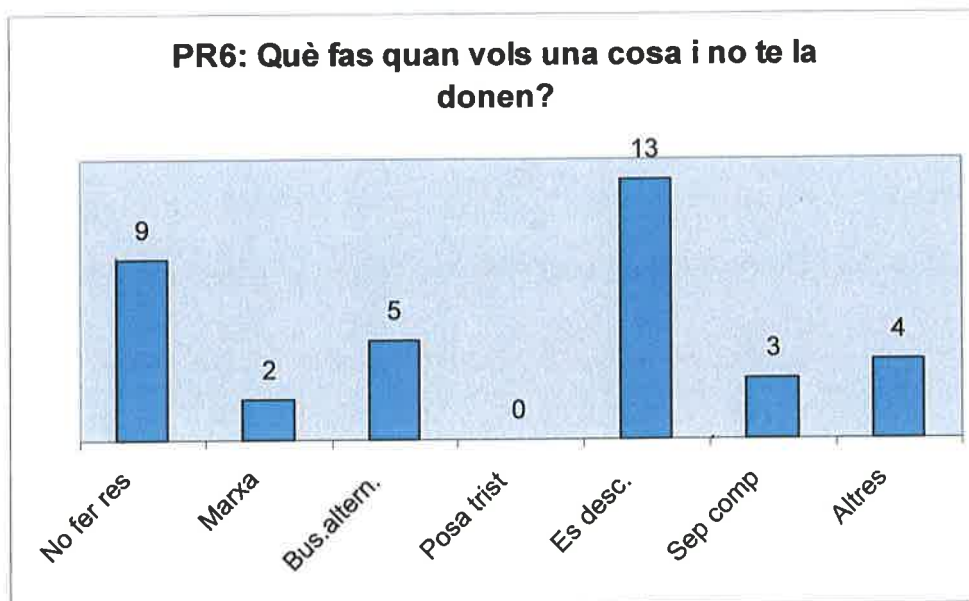

PR5B: Quina sorpresa has tingut?

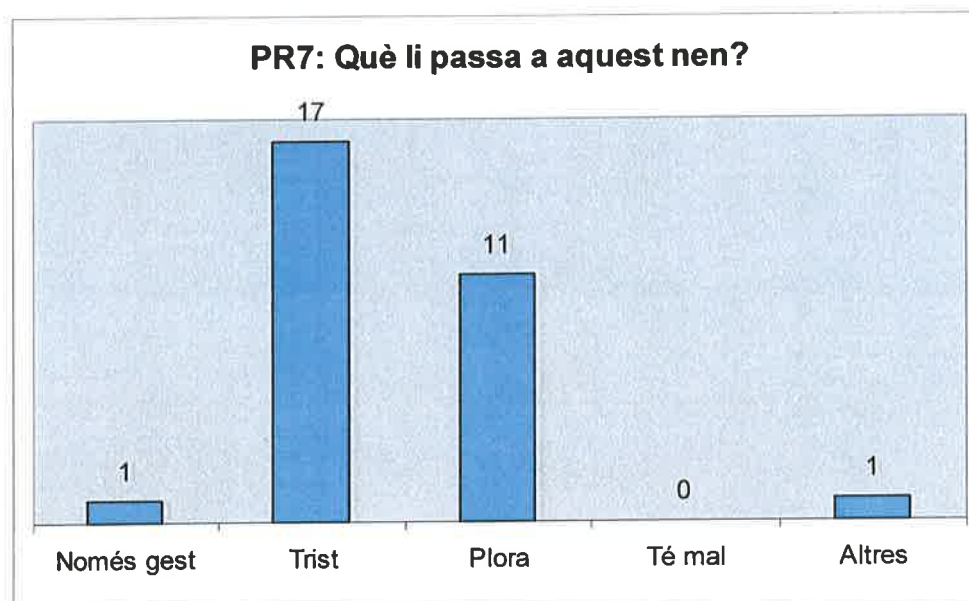
Observació de la resposta "altres":

-“Quan els cucs es van convertir en capolls”.

Observacions de les respostes “altres”:

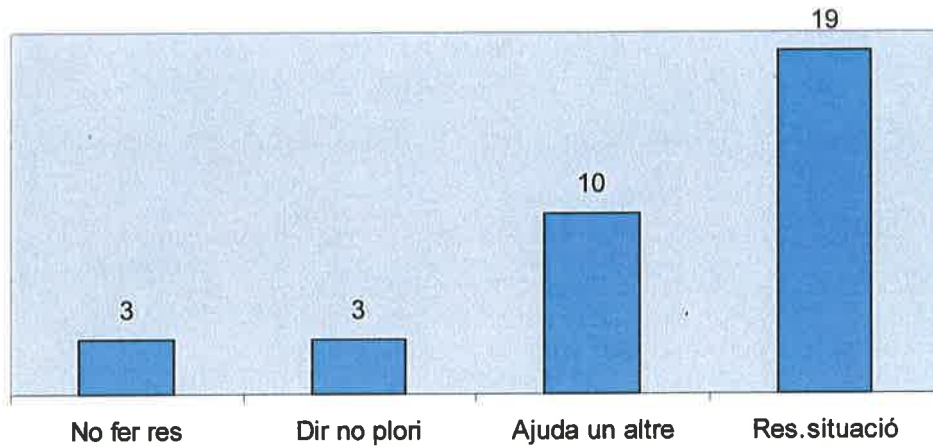
- “La demano dient si us plau”.
- “Insisteixo” (2 nens)
- “Pregunto per què”.

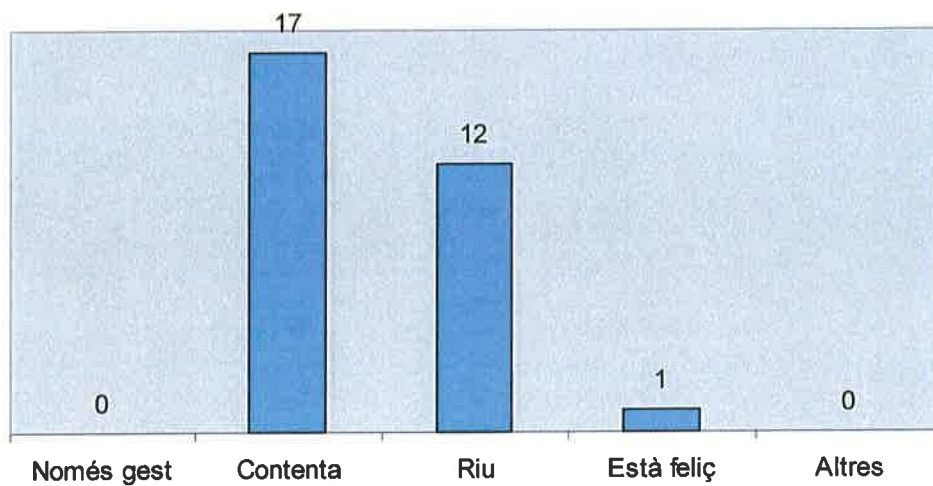
Observació de la resposta “altres”:

- “Està avorrit”.

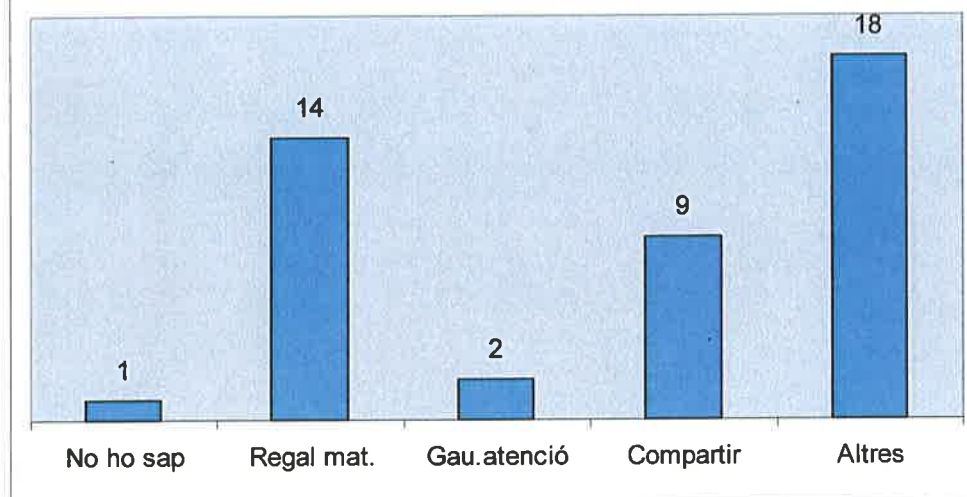
PR8: Què fas quan algun nen/a que coneixes plora?

PR9: Què sent aquesta nena?

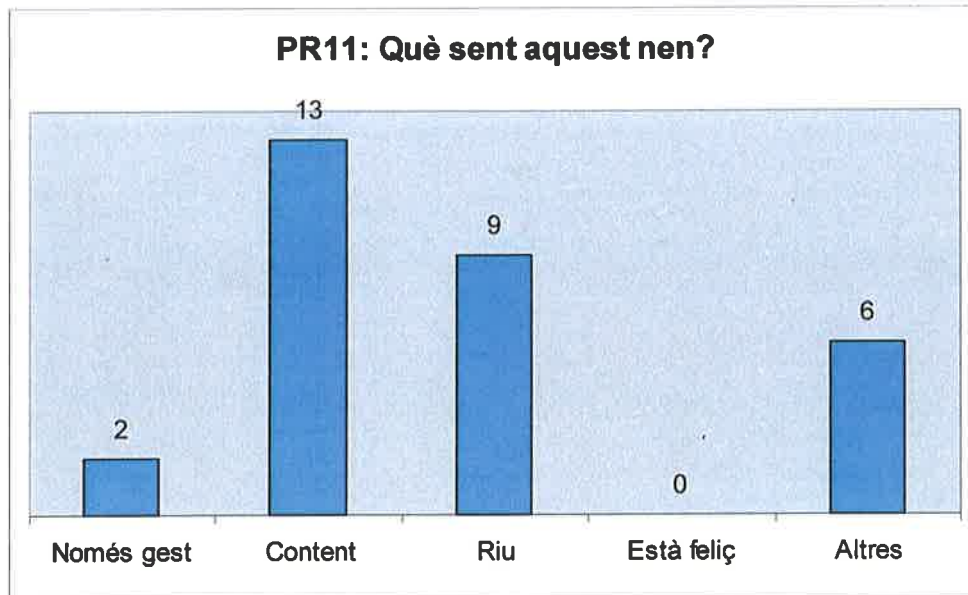

PR10: Què és el que et fa posar content/a?

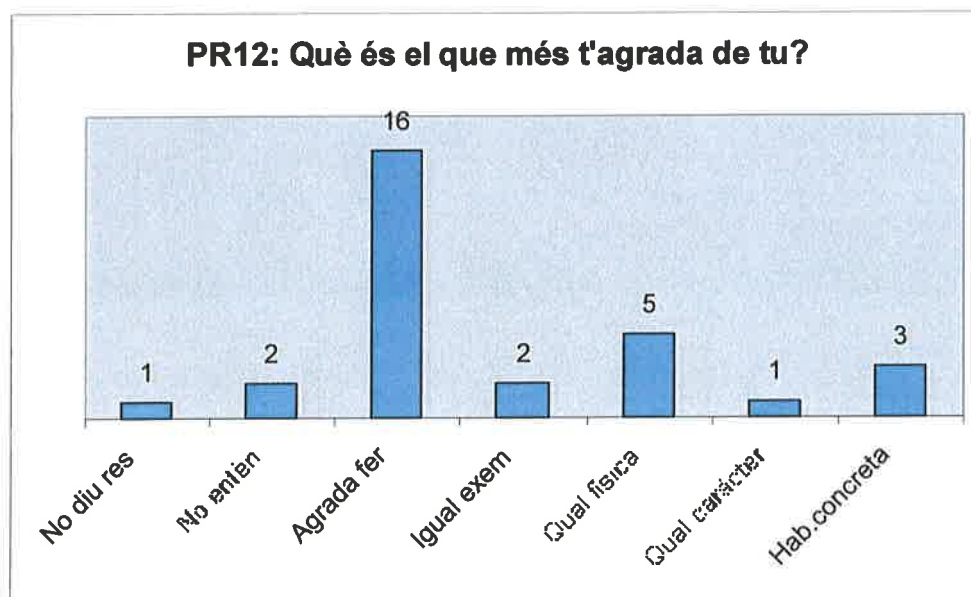
Observacions de les respostes “altres”:

- “Estar al parc”
- “Anar en bicicleta”
- “Que em deixin mirar la tele”
- “Anar al Happy Park”
- “Menjar xuxes, anar a la muntanya i al càmping”
- “Que sigui el meu cumpleanys”
- “Anar a la platja”
- “Que vinguin els reis”
- “El meu germà em va dir que m’estimava”
- “Que em felicitin”
- “Que em facin pessigolles, mirar pel·lícules de riure i anar d’excursió”.
- “Acabar un dibuix”
- “Que els meus pares no es morin”
- “Tirar petards”
- “Jugar, fer tonteries i que vinguin els reis”.
- “Anar de viatge”
- “Que m’agradi el menjar”
- “Quan llegeixo molt bé”

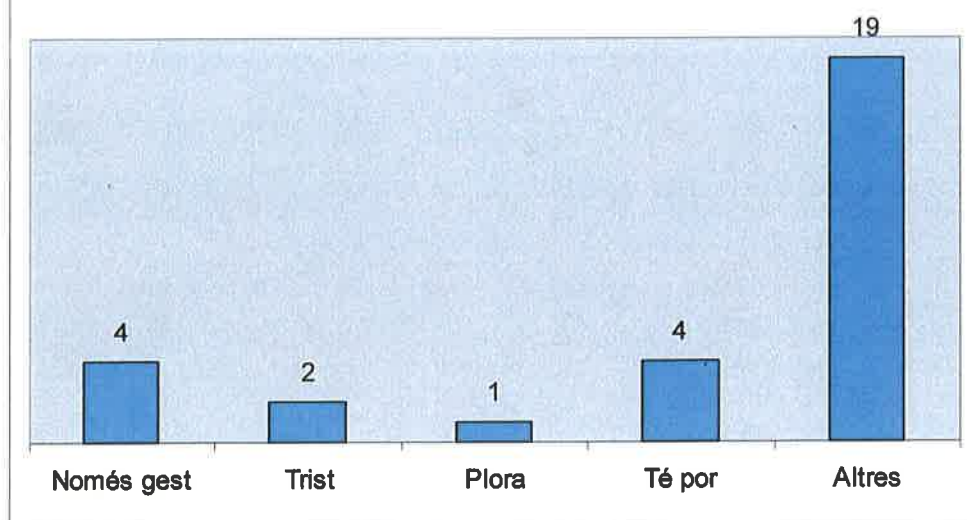

Observacions de les respostes “altres”:

- “És trapella”
- “Està alegre” (3 nens)
- “Està impressionat”
- “Està com els altres nens”

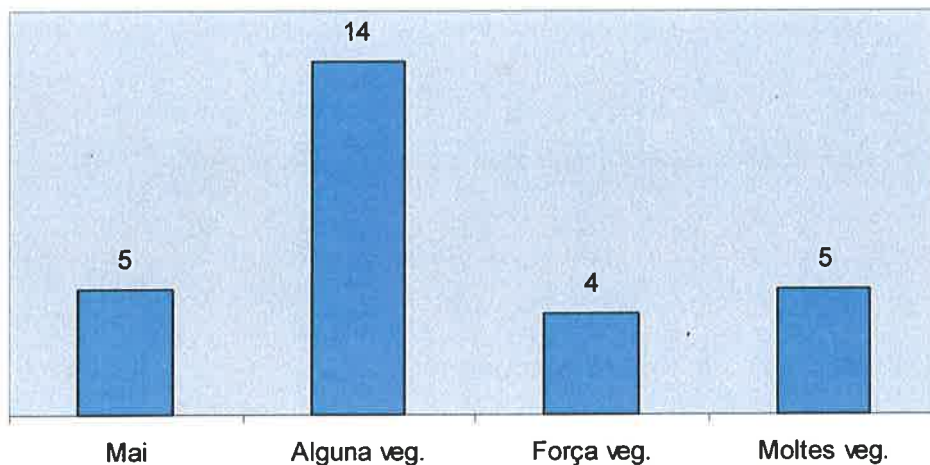
PR13: Què li passa a aquest nen?

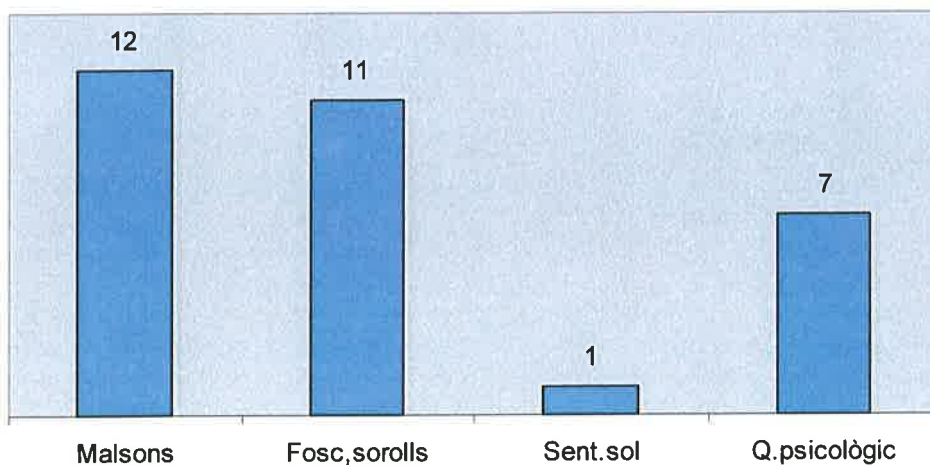
Observacions de les respostes “altres”:

- “Està content”
- “S’ha fet mal” (2 nens)
- “Crida”
- “Fa un badall”
- “Tenia un amic que es va morir”
- “Està sorprès” (2 nens)
- “Ha deixat de plorar”
- “Està bocabadat”
- “Està enfadat perquè l’han pegat”
- “Té una sorpresa”
- “Té una sorpresa trista”
- “Diu no!”
- “Fa ah! perquè s’ha fet mal”
- “Alguna cosa no li agrada”
- “Està desesperat”
- “L’estan pegant”
- “S’ha enterat d’alguna cosa”
- “Crida i està enfadat”
- “Crida i està espantat”.

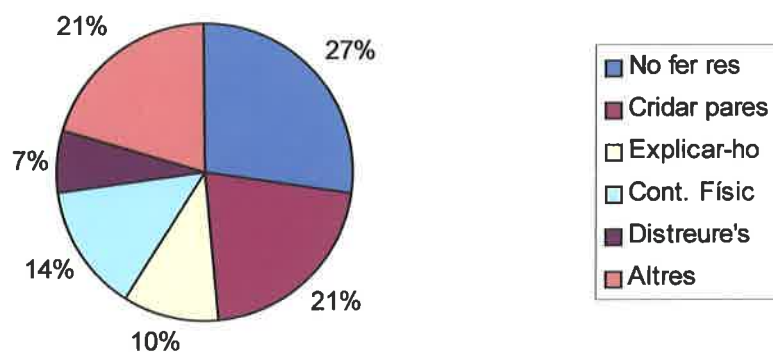
PR14A: Has tingut por alguna vegada? Quantes?

PR14B: De què tens por?

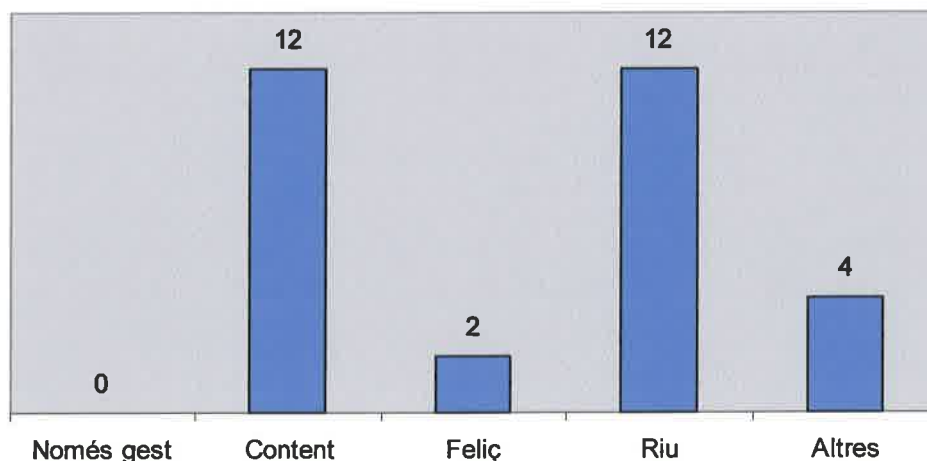
PR15: Què fas quan tens por?

Observacions de les respostes "altres":

- "Me'n vaig"
- "Encenc el llum"
- "Camino a poc a poc"
- "No me'n recordo"
- "Crido"
- "M'espanto"

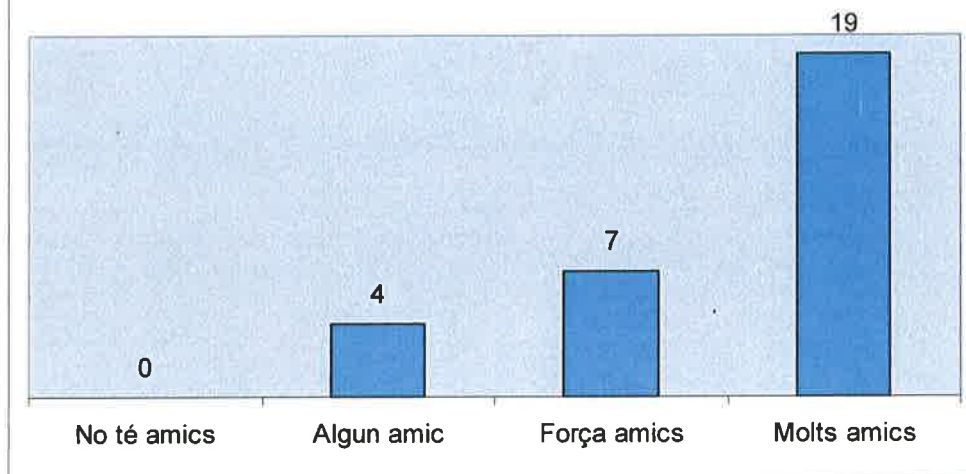
PR16: Què sent aquest nen?

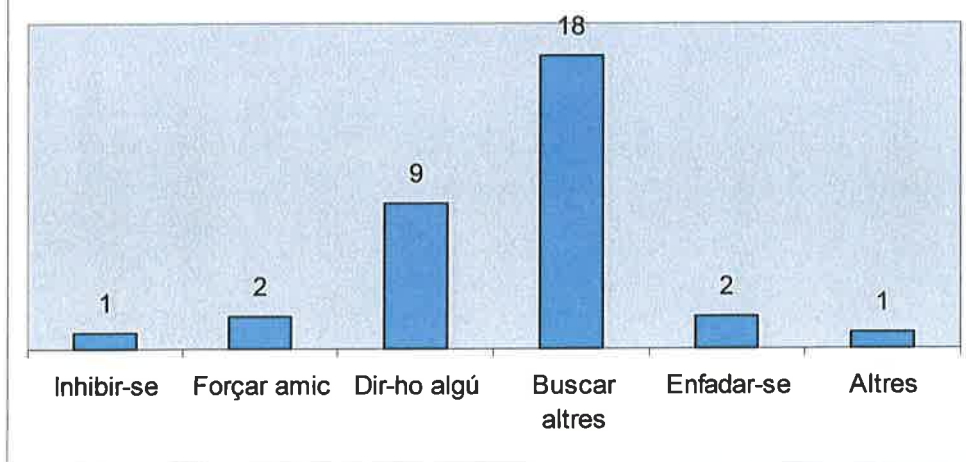
Observacions de les respostes "altres":

- "Està pensant"
- "Està sorprès"
- "Fa una malifeta"
- "Està alegre"

**PR17: Et sembla que tens amics/gues?
Quants/es?**

**PR18: Què fas quan un amic/ga teu/va no vol
jugar amb tu?**

Observació de la resposta "altres":

-“Em quedo sola i jugo sola”.

